

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва і
реставрації творів мистецтва

До захисту допущено
_____ Н.О. Урсу
Зав. кафедри ОДПМтаРТМ

Дипломна робота
з теми: **«Українська міфологія очима радянських художників»**

Виконала:
Студентка 4 курсу ОМ1-В16 групи
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво
Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація за освітньою
програмою Образотворче мистецтво
декоративно-прикладне мистецтво та
Король Анастасія Петрівна

Науковий керівник:
Підгурний Іван Станіславович кандидат
мистецтвознавства, доцент кафедри
образотворчого,
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільський 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Українська Міфологія та її початки у язичництві слов'ян.	
1.1. Зародження язичництва на теренах Давньої Русі	6
1.2. Слов'янське вірування. Пантеон божеств та істоти	12
Розділ II. Тема слов'янської міфології у мистецтві XIX – XXI століть.	
2.1. Художники-слов'янисті пострадянського простору	19
2.2. Українська міфологія у зарубіжних ілюстраціях.....	28
Розділ III. Духи і боги на полотнах та в ілюстраціях	
3.1. Зображення слов'янських духів та істот та їх значення	32
3.2. Боги та їх відтворення у сучасному мистецтві художниками пострадянського простору	46
Висновки	61
Список використаних джерел.....	63
Додатки.....	68

Вступ

Актуальність дослідження: У сучасному світі художники, скульптори, поети тощо все частіше у своїй творчості звертаються до минулого. Не дарма говорять, що будувати майбутнє потрібно тоді, коли вивчиш минуле. Наше Українське минуле є дуже цікавим і загадковим, особливо культура, побут та міфологія.

На даний час міфологією називають те, що наші предки вважали вірою, адже теперішні герої казок і міфів колись були богами та чудом вірувань. У давні часи все пояснювалось неземними силами, божественними чудесами, тому люди і придумали такі своєрідні пояснення тому, чого пояснити не в змозі.

Наші предки-слов'яни не були виключенням. Вони, як і багато інших народів були язичниками. Але саме наша культура, наші боги та вірування наших пращів відрізнялись від інших народів своєю різноманітністю і величчю. Саме це різноманіття міфічних створінь, їхні образи і неосяжність завжди цікавила митців. Всім відомі і повісті Гоголя, і «Лісова пісня» Ліни Костенко у яких живуть міфічні створіння зі звичайними людьми. Але через давнє табу християнства та й заборони Російської імперії, які супроводжували українців завжди, ми не мали змоги достовірно зберегти свою культуру, легенди тощо.

Багато чого з дохристиянський вірувань було спотворено з часом, та дійшло до наших часів не в первозданному вигляді. Тому не всім відомо, але знайомі нам з дитинства Баба Яга та Кощій Безсмертний не завжди були героями народних казок. Вони були взяті із старих вірувань язичників і трохи змінені. Цікавий факт, що відома нам Баба Яга є прототипом язичницької богині - Ягині Матушки, яка не була жорстокою старою бабою, а навпаки була символом берегині загублених та неймовірної вроди жінкою, яка боролась із злом лісів. Це ж саме можна сказати про інших героїв слов'янських міфів. Але багато народних пісень, обрядів та історій з народного фольклору було збережено з часів Давньої Русі та розповідають як насправді і чим жили люди того часу, як створювались звичаї і традиції та чим сучасники можуть пишатись. Адже українська культура є

унікальна по своєму, по своєму цікава та захоплююча. Тому багато художників присвячували свої полотна слов'янській міфології, вивчали та досліджували її. А після розпаду Радянського союзу, така можливість появилась і в українських художників.

Наша міфологія захоплювала не лише земляків цих міфів, а й зарубіжних художників. Найчастіше використовували берегинь, відьом, мавок тощо у графічних роботах та ілюстраціях до книг.

Метою курсової роботи є дослідження української культури, її міфології та вплив на сучасне мистецтво.

Для досягнення поставленої мети були вирішенні наступні **завдання**:

- ~ Дослідити наявну джерельну базу;
- ~ Дослідити історію зародження язичництва на тернах України;
- ~ Вивчити вплив язичництва на українську міфологію;
- ~ Обґрунтувати вплив української міфології на мистецтво;
- ~ Дослідити художників, які звертались до слов'янської міфології;
- ~ Проаналізувати опрацьований матеріал;
- ~ Підвести підсумки дослідження.

Об'єктом дослідження виступає українська та слов'янська міфологія.

Предметом дослідження постає творчість сучасних художників слов'яністів, та тих художників, що звертались до теми слов'янської міфології

Методи дослідження. Для виконання завдань дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений вивченням візуального матеріалу; аналітичний аналіз літературних джерел; метод порівняльного аналізу, представлений порівняльним мистецтвознавчим аналізом дизайну у різних його проявах у мистецтві. До спеціальних методів належать статистичний метод та метод роботи з першоджерелами.

Структура і обсяг роботи. Текстова частина курсової роботи складається із вступу, 3-х розділів, висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – сторінок 88, список використаних джерел налічує 56 позицій, додатків – 20.

Розділ I. Українська Міфологія та її початки у язичництві слов'ян.

1.1. Зародження язичництва на теренах Давньої Русі.

З давніх часів люди прагнули стати близькими з природою та зрозуміти її. Все що відбувалось навколо було цікавим, радісним, інколи зловісним та незрозумілим. Звичайно ж, що люди, яким щось невідоме і вони з цим живуть, прагнуть вивчити та дослідити незнаний об'єкт чи явище. Перші вірування давніх людей були пов'язані з життям, тобто, вони вірили, що все оточення, природа, довкілля живі і з ними треба жити в мирі. Вони були повністю залежні від довкілля тому перші вірування були засновані на виживанні. Анімістичний світогляд первісної людини говорив про те, що все у світі народжується, живе і помирає.

Саме такий світогляд зберігся у старих піснях, казках, оповідях тощо, але для нас це звучить, як метафора, для наших ж предків це було релігійною правдою. Взявши один з прикладів «Слово о полку Ігореві», пам'ятку 1187-го року, бачимо, що природа тут жива, уся природа співчуває горю людини. В «Слові» уся природа: квіти, дерева, птахи, співчують та спілкуються з людиною.

Ось трохи цитат із тексту «Слова О Полку Ігореві» : «Стязі глаголять... солнце ему тьмою путь заступило, ночь стогнучи ему грозою, птиц убудила. Свист звірин воста близь» [37, с.26]... Коли убили русичів, то «Туга ізійшла по Русской Землі. Ничить трава жалощами, а дерево з Тугою к землі приклонилось» [37, с.59].

Далі пішло поганське вірування. Відрізнялось воно лиш тим, що все, що люди вважали живим, почали обожнювати, тобто поклонятись силам природи, а не лише проявляти повагу, розуміння і любов. Звичайно, що стародавня віра не мала якоїсь системи, не мала непохитних догматів, тому і з часом легко змінювалась. Змінювалась також і територіальність вірувань, адже кожна територія, кожен народ по своєму вірував. Незмінним залишалось одне: природа

жива, та є боги, що нею керують. Богів же поділяли на хороших, що допомагали людям, та тих, що шкодять. Але люди все ж таки прагнули до спокою і хорошого життя, тому вірили, що і злих богів можна вмилоствити.

Ця давня дохристиянська віра звичайно зветься поганством. Слово «поганій» латинське (paganus), спочатку визначало тільки мешканець пага – pagus. села, «селянин». Бо християнство ширилося найперше по великих містах, а села, паги, позоставалися при своїй старій вірі [38, 13с.].

Нажаль наші пращури не могли все вивчити і осягнути, тому окремі явища природи почали уособлювати, надавати людську подобу та надзвичайні сили. Так було простіше. Скоріш за все, розгалуження богів та створення культу богів почалось з єдиного бога Неба і Світла, після чого люди почали додумувати і інших богів. Кожне нове явище природи, все невідоме та те чого не можна пояснити, ставало уособленням все нового і нового бога. Таким чином появились такі боги, як Перун, Велес, Дажбог та інші. Можна припустити, що першим із богів був Сварог.

На превеликий жаль, слов'янська міфологія не є такою ж вивченою, як наприклад міфологія римська чи грецька. Також цікавим фактом являється мала кількість слов'янських богинь, а Лада чи Мокоша неясні. Вони ніби то і є богинями, але скоріш, як уособленням внутрішнього світу людини, захисницями чи навпаки ж кривдницями. Нашим богиням не притаманні величні сили природи, як богам чоловічої статті.

Вивчення й дослідження протонародних вірувань сучасності показує, що дохристиянські вірування залишили свій слід у сучасності. Багато обрядів та звичаїв язичників просто інтерпретувались під християнство. Ці давні вірування для людей мали свою філософську систему, давали змогу краще пізнати довколишній світ, адже завдяки цим віруванням люди знаходили відповіді на свої запитання [30].

З приходом християнства, зародилось два погляди на поганське вірування. Перший погляд був суто негативний, божків вважали сутим злом. За цим поглядом вважалось, що божки – це бісики, які підштовхували людей на різні недобрі вчинки. Вважалось, що страшно навіть називати їх ім'я, бо призвеш Сатану, про це писалось навіть і у Святому писанні. Тому і наші Літописці та книжники замовчували імена колишніх божків і не писали про них докладно, щоб не отримати сорому і гріха. Але все змінилось, коли язичники почали боротись за свою віру і проголошували своїх богів.

Інший погляд на поганство трохи відрізнявся. Тут говорилось про те, що ці божки – всього лиш ідоли, тобто ніщо. Думалось, поганство виявлялось у тому, що люди вірили у природу, тварин і рослинність, а не в Творця. І служіння ідолам було ганебним, адже вони були видумкою людей. Цього навчали і тодішні церкви. Хоч і обидва судження про поганства були вилучені з Святого Письма, та у другому можна було називати імена цих божків [22].

Боротьба з ідолами була трохи варварською, адже тодішні християни просто знищували ідолів, жертovníки. Навіть дерева, що для поганців були священними просто знищувались. Ось так проходило прийняття християнства.

У «Слові о полку Ігореві» було висвітлено ще один погляд на божків: це не біси, не ідоли, але наші предки, люди та їхні онуки: «Погибашеть жизнь Дажьбожа внука» [40, 43с.], « Бояне, Велесов внуче» [40, 45с.]. Через такі слова пішла віра у те, що давні боги – не біси, а невід'ємна частина нашого минулого. Цікаво те, що хоч і автор «Слова» був християнином, але він ні єдиним словом не образив старих вірувань, а лиш додав трохи любові і здорового глузду до бачення нашого минулого.

Але повертаючись до язичництва розуміємо. Що воно не було досконалим, тому саме віра в одного Бога Творця, об'єднавши багато народів, дала змогу вирішити цю величезну кількість протиріч у питаннях вірувань, які існували до того часу. Саме завдяки таким плюсам, християнство було зроблено державною

вірою Русі. Тому і імператор Костянтин Великий був схильний до нового вірування і охрестив її основною в усій Римській імперії. Тоді звичне для слов'ян, рідне та невід'ємне слово «язичник» стало далеким і чужим, адже його асоціацією та синонімом стали такі слова як «чужинець», «не римлян» та «варвар».

Але наш земляк Михайло Драгоманов вважав, найбільш підходящим описом до «язичництва» є «рідний та народний». Але протилежну думку висловив Митрополит Іларіон. За його словами язичництво означало «чужу віру», те, що у римлян та греків означало «варвар» [45].

Але не зважаючи на різні думки сучасників і не тільки, слов'янська міфологія є дуже цікавою та незбагненою, адже це велетенський клаптик історії наших предків, їхнє життя, їхні думки, мрії, переживання... Слов'яни того часу вірили у багатьох богів. Те що ми зараз вважаємо міфологією для наших прадідів це було уявленням про Всесвіт.

Вважалось, що першоджерелами всесвіту були вогонь та вода. Язичники розуміли, що сонце та вода давали життя усьому сущому на землі, тому їх завжди зачаровувала велич і краса даних явищ. Придумувавши богів, люди створювали обряди пошани, пісні та оповіді про них. Завдяки цьому сучасні вчені мають змогу вивчати та досліджувати минуле по піснях, оповідях та колядках.

Як і у грецькій міфології, римській, скандинавській тощо і у нашій є своєрідний пантеон богів. Головними богами були:

- ~ Сварог – за Іпатіївським літописом, подарував людям плуг та навчив землеробству;
- ~ Див – чоловічий початок Всесвіту. Вважається стародавнішим за Сварога, став втіленням блакитного неба та світла;
- ~ Лада – богиня шлюбу та любові, тримає гармонію в природі, вважається матір'ю-годувальницею. Має двох доньок близнючок: Лелі – втілення води, та Полелі – втілення світла;

- ~ Перун – в перекладі означає блискавка, був богом князівського війська, його вписували у договори з Візантією, де йшла мова про клятву руських воїнів іменами Перуна і Волоса;
- ~ Волос (Велес) – один із найстародавніших богів, покровитель скотарства. Своєю силою поступався лиш Перунові та був владикою інших руських богів;
- ~ Ярило – бог весняної родючості;
- ~ Сварожич – бог вогню;
- ~ Стрибог – бог вітру;
- ~ Дажбог – бог сонця;
- ~ Лела – богиня любові;
- ~ Попель – бог подружнього життя;
- ~ Мокоша – богиня річок і родючості [5].

Так можна перелічувати ще багато, бо в язичництві все незрозуміле називали богом, уособлювали та поклонялись. Не можливо не згадати про існування «Велесової книги». Її вважають літературною пам'яткою дохристиянських вірувань, точний вік якої не встановлено. Але все таки є сумніви що до її правдивості, бо її поява була при досить дивних обставинах, що дозволяє сумніватись у її історичній цінності. Але якщо це не підробка, то значення даного артефакту неможливо переоцінити. Вона дає зрозуміти певні аспекти життя і вірувань давніх слов'ян. В ній розповідається про богів, їхній опис, сили та прояви, а також тут відкривається один факт, що всі ці боги є одним цілим. Таким чином стверджується про своєрідне язичницьке єдинобожжя в досить незвичному виді [6]. Хоча й українська міфологія не настільки розвинута, як грецька чи скандинавська та все ж таки вона має повне право на існування. Деякі джерела поєднують цей факт з тим що через заборони радянського союзу було заборонено багато джерел, у яких говорилось про історичне минуле України та її колишні звичаї та вірування [6]. Інші ж притримуються теорії, що слов'янська міфологія така не однозначна через те, що в Древній Русі не було

одного єдиного культу і добре розвиненого вірування з своїм пантеоном та ієрархією. Деякі теоретики вважають, що по Русі, кожне поселення мали своїх богів, та навіть якщо імена збігались, могли бути певні відмінності в силах цих божеств чи у їхньому значенні.

Отже, стає зрозуміліше, як жили наші пращури. Їх світ поділявся на зрозуміле і незрозуміле. Тому раніше незрозумілі явища ототожнювали з надприродними силами, що не підвладні звичайним людям. Вони шанували природу, якою «керували» добрі та злі боги, істоти, духи.

1.2. Слов'янське вірування. Пантеон божеств та істоти.

Язичництво на Русі офіційно існувало доволі довгий період до появи християнства. Культ богів намагались знищити і насильно насадити віру у одного єдиного Творця. Але попри усі старання влади, все ж таки звичаї і обряди язичників збереглися і до сьогодні. Переслідування змусило старовірів переховуватись і трансформувати свої обряди під християнські свята. Тепер у християнських обрядах присутні елементи старовіри: коломийки, веснянки, щедрівки, колядки, масляна та всіма любиме Івана Купала.

Цікавим є те, що попри всі трансформації, зміни та заборони на Галичині, культ язичництва діяв до 17 століття.

Одним із основних богів вважався Дажбог. Він був богом сонця, який дарував тепло, добро, багатство та божественний достаток. Його вважали батьком жителів руських земель. Його оспівували у весняних обрядових піснях, описували і у «Слові о полку Ігореві» та й у інших писаннях. У веснянках Дажбог відкривав весну:

Ой соловейку, ти ранній пташку,
Ой чого ти так рано із вир'їчка вийшов?
Не сам же я вийшов, Дажбог мене вислав –
З правої ручейки – літо відмикати,
З лівої ручейки – зиму земикати... [11, 63с.].

Велес - бог торгівлі, мистецтва, музики, поезії та світу підземелля. Він символізується, як опікун худоби та володар магічного світу духів. Раніше він був божеством ототожненим з ведмедем, якому поклонялись мисливці, одягнені у шкури своєї здобичі

Про Велеса говорили, що він «Скотий бог», це колись означало, що його відносили до бога багатства. Колись слово «скот» означало гроші і навіть скарбницю називали «скотниця», а худобу використовували, інколи, в якості грошової одиниці. За легендами під час кровавої різні за територію між

деревлянами і полянами бог Перун пробував зупинити їх своїми блискавицями, але все було марно, але раптом, з'явився Велес і заграє на сопілці. Ця мелодія настільки вразила вояків, що вони кинули зброю і примирились. Тому Велеса часто зображують з сопілкою у руках, яка є символом миру та спокою. З його культом був пов'язаний ритуал, під час котрого після збору колосків, останні заплітали у «велесову» бороду, та залишали їх на полі для хорошого врожаю у майбутньому.

Перун – один із головних богів давніх слов'ян та означав світлоносне начало. Він був божеством грому та блискавки. Вогонь був священною основою богослужіння Перуну, адже його ім'я з багатьох мов означає «вогонь» [36].

Говорять, що за Володимира, Перун був головним богом Київської Русі та був символом справедливості, мужності і державного єднання. У ті часи воїни присягали свою вірність іменем великого бога Перуна. Навіть у договорі 971 р. Святослав клявся на вірність державі іменами Перуна та Волоса. Також про його ім'я не забувають у договорах з Візантією та київськими князями Олегом та Ігорем.

Слов'яни вірили, що коли на дворі гримить, то з ними говорить Перун. Саме грім вважали його мовою, а блискавки – поглядом. Говорили, що перший грім і дощ є очисною силою та благодаттю для землі, саме через це, бога, що дає родючість вважають покровителем сім'ї. У ті часи четвер вважали Перуновим днем і молоді дівчата приходили до води співати йому пісень [23, 165с.].

Одним із обрядів, було обирання «нареченої» для Перуна. По старим повір'ям його деревом був дуб, тому перед походами, вояки робили жертвоприношення. Під дерево клали хліб, птахів, м'ясо. Щоб задобрити бога, слов'яни підтримували негасимий вогонь із дуба. Також одним із його символів була папороть.

В ніч на Івана Купала на кущ папороті міг упасти вогонь Перуна й спалахнути яскравим сяйвом. Якщо хтось знайде квітку папороті і зуміє узяти

жар-квітку то отримає незбагнені сили. Вірилось, що сміливець дістане вічну молодість, зуміє досягнути всі мудрості світу та володітиме надприродними здібностями. Тому у ніч на Івана Купала сміливі молодики та молодиці ходили у ліси шукати неймовірний і такий жаданий цвіт папороті.

Коли ж язичництво посунуло християнство, то основні функції та обов'язки перебрав на себе святий Ілля та архангели Гавриїл і Михаїл [38].

У слов'ян богами були не лише чоловіки. Хоч і небагато але все ж таки кілька богинь присутні у їх віруваннях. Одною з найцікавіших персонажів є Леля. Така ніжна, тендітна дівчина неймовірної вроди, що шукає любов та яку не цікавлять статки, гроші чи взагалі матеріальні блага. Таке уособлення богині весни та любові пробуджує теплі почуття до такого символічного і жаданого образу. Її зображують, як юну дівчину з довгим, аж до самого долу волоссям, що ніжно розвівається на вітру. У її образі немає ні хитрості ні лукавості, вона постає символом жіночого начала, ніжного і світлого добра, невинності і непорочності. За легендами, Волос за її вроду і дитячу наївність, подарував свої грайливі весняні вітерці, щоб вони супроводжували її повсюди та допомагали.

Волос хоч і вважається богом весни, але слов'яни вірили, що він посилає Лелю пробігтись по замерзлій землі і своїм сяйвом розбудити весну. Оповідують, що Леля була закохана у бога Ярила, але той сказав, що любить її так, як усе живе на світі. Її серце було розбите, але пори образу, вона залишилась такою ж ніжною, доброю та невинною. Тому слов'яни вірили, що коли просинається весна і все квітне від сил Лелі, богиня шукає молоді серця і дарує їм перше кохання, яке є чистим і невинним, як і вона сама [3, 136с.].

Жінка може бути не лише ніжно, доброю та беззахисною, а й сильною та мужньою. В такому образі виступає перед нами богиня Девана. Вона вшановувалась, як богиня полювання та захисниця тварин. Її уявляли як привабливу дівчину, що носила одяг із хутра куниці та шапку з голови ведмедя. Як не дивно, богиня полювання вправно справлялась з луком, а її стріли завжди

досягали мети. Вірили, що вона полює вночі, а в день відпочиваю у печерах, тому мисливці приносили їй у подяку хутра тварин та м'ясо. Богиня не була войовничою, не любила кровопролиття та війни, навпаки, вона була берегинею тварин. Навчала їх полювати і була проти полюванню ради розваг. Слов'яни говорили про певні правила полювання, які встановила богиня. Першим із правил було полювати лиш по потребі, друге – не чіпати самотніх самок та дитинчат. Якщо ж ці правила порушувались, то діва посилала до кривдників отруйних змій які кусали зловмисників, а ті від отрути вмирили повільною та страшною смертю в жахливій агонії [24, 129с.].

Оскільки Девана донька Перуна, то вона володіла не аби якою фізичною силою. Також легенди говорять, що та, мала здібність перетворюватись у будь якого звіра по бажанню.

Символом богині була береза. Тому коли молодіці страждали від нерозділеного кохання, бігли у ліси і обіймали берізку. Тоді вірили, що береза є уособленням Лелі і коли поплакатись то вона вислухає і приголубить, як рідна мати та допоможе забути печалі [26, 51с.].

Але як говорилося на початку, язичництво не було таким світлим і невинним, адже існували не лишень добрі боги та істоти, а й темні створіння. Одною з таких богинь була Мара. Відомо, що раніше світ чітко поділявся на добро і зло, світло і тьму. Тому мара відносилась скоріш до тьми, але абсолютним злом її вважати буде не правильно.

Її порою була зима, адже саме в цей період, все живе завмирає, зелень гине, починаються холодні та ночі стають довшими. Хоч і Мара трактується як зло, смерть, мор тощо, наші предки вважали її частиною буття, адже після зими завжди йде весна, а після ночі приходить ясний день. Її вважали одною з частин круговороту життя, чимось неосяжним, страшним, але невід'ємним. Її образ поставав у цікавому, доволі екзотичному вигляді. Мара була чорноока висока красуня із чорним, як смола волоссям та блідою шкірою, вбрання у неї було

блакитним з білим мереживом та хаотичними орнаментами. Жила ця снігова королева у крижаних хоромах. У кінці зими Мару уявляли страшною та сварливою старою в лахмітті, що не хотіла поступатись весні та воювала проти Лелі Лади та Живі [47, 29с.].

Якщо говорити про вірування язичників та теперішню міфологію не слід забувати і про істот, які були теж невід'ємною частиною тодішнього культу. Втіленням краси птаха і людини є Гамаюн. Це створіння поєднує у собі тіло жінки і пернатого створіння. Це неймовірно привабливе і екзотичне створіння мало людську голову і груди, далі її тіло переливалось у прекрасне крилате створіння. Вважається, що ці істоти є посланниками богів, тому вони ніколи не сидять на місці. По характеру трохи зверхні, але це і не дивно, адже вони мають здібність бачити майбутнє та розкривати брехню.

Подібними створіннями до Гамаюн, є Алконости. Ці створіння мають голову та руки людини і тіло птаха. Вони, по легендам, спускаються на землю лиш коли відкладають яйця, але їхній візит дає про себе знати. Ці створіння мають сили керувати погодою навколо себе та задурманювати людей своїм співом. Якщо ж почути її спів, який дурманить голову і кличе за собою, то можна з'їхати з глузду.

Наступний персонаж українських міфів знайомий багатьом із самого дитинства, про неї складають пісні, казки, оповіді, пишуть картини. Багато маленьких дівчаток мріяли хоч раз побачити її, або ж стати нею. але не все так гарно, як у казках. Русалки... ми багато чули про цих створінь, адже у багатьох країнах вони відомі, у багатьох міфах описують цих створінь. Прекрасні водні німфи, жительки морів та водойм, але чи все так просто?

У народі вірили, що русалками стають наречені, що померли, або ж втонули, після чого вони робляться дружинами, або ж доньками водяного. Їх описують, як дуже гарні дівчата з пухнастими віями, блакитним або блідим тілом та чорними, як ніч очима, що дуже блискучі [51, 86с.]. Вони люблять сидіти на

березі і розчісувати своє довге зелене, або ж чорне волосся, але вони не люблять увагу, тому завжди ховаються замітаючи свої сліди. Якщо ж застати їх зненацька то після водяних красунь можна побачити відбитки їхніх ніг між пальцями яких, поросли перетинки, як у гусей. Цікаво, що ці сліди дуже довго не може розмити вода.

Одягнені красуні у легкі білі сорочки, або ж взагалі голі, тому не дивно, що їм легко вдавалось заманювати до себе юнаків та лоскочуть їх до смерті. В більшості русалки виходили вночі, місяць був їм за сонце. Вони завжди грайливі, веселі та підступні створіння. Вони люблять забави, тому влаштовують гулянки, танці, гойдаються на гіллі дерев та розчісують своє волосся, подекують, що своїм гребінцем, красуня може затопити цілу місцевість, просто розчісуючи своє волосся, а якщо всі пасма висохнуть то на водну кралю чекає смерть.

Русалок не можна відносити то поганих, адже лоскочуть хлопців вони лиш з пустощів. А от якщо їм попадеться молода дівчина, то вони загадують їй загадку, якщо та не скаже правильної відгадки, забирають молодицю до себе[9, 564с.].

Баба Яга – божество війни, кровопролитель, чвар людських [19, 8с.].

Такою нам вимальовують всім знайому з казок бабусю. Але за старими віруваннями, Баба Яга є уособленням добра, вона допомагає тим хто цього потребує, охороняє ліс і його мешканців, а хорошим людям допоможе знайти безсмертя у царстві Коція. Хоч і описують її як носату страшну бабу з розхристаним волоссям, кістлявою ногою та металевими грудьми, вона охороняє світ людський від сил зла.

Але не все так безхмарно, старенька є провідницею у світ мертвих, тому хто зайде у її дім на курячих лапках, попадає у потойбічний світ. Якщо ти хороша людина, вона тобі допоможе очиститись, але якщо ти зробиш кривду чи ослушаєшся Ягу, то вона напакостить тобі на все життя.

З цього всього зрозуміло – старовіри повністю покладались на богів. Вони вважали, що певні обряди задобрять богів, а погані вчинки розлютять вищі сили. Тому для язичників боги були певним мірилом добра і зла. Боги мали свою ієрархію. Були боги вищих сил, первородні, такі як Перун, Дажбог, Ярило, Волос тощо, та були нижчі боги та богині – Леля, Девана, Стрибог, Попіль та інші. Також по цих віруванням існували різні істоти та духи, які служили богам але були сильніші за людей. З насадженням християнства, більшість обрядів переродились. Тобто старі ритуали перероблялись під нові вірування. Завдяки такому рішенню українці змогли зберегти історію свої тодішніх традицій і є можливість вивчення нашої міфології.

Розділ II. Тема слов'янської міфології у мистецтві XIX – XXI століть.

2.1. Художники-слов'яністи пострадянського простору

Наша культура є дуже багатою, а історія величною. Розвиток української нації її цінності, звичаї та фольклор нікого не залишить байдужим. Часи Київської Русі є дуже цікавим періодом нашої історії. Саме ті традиції, життя, вірування, культура приваблюють своєю красою. Поглянувши на репродукції картин того часу, перериває подих... Цікавий та складного крою одяг, чудесні орнаменти, містична символіка, цікаві та незвичні традиції, безкраї поля. Так і хочеться поринути у давні часи. Але найбільше що приваблює у цьому бурлеску барв, традицій, людей – це те, що вони нам залишили, легенди та міфи, істоти та боги, балади та пісні. Від цього всього паморочиться в голові, адже все таке цікаве, загадкове та магічне.

Слов'янська культура після насадження християнства почала згасати, залишивши свої відгуки у народних піснях, оповідях та легендах. Лише відносно недавно у XX столітті, вчені почали вивчати забуте, відновлювати прадавні історії і звичаї. Звичайно ж митців завжди тягне до прекрасного, незвіданого та захоплюючого. Такою є наша Слов'янська міфологія. Українські та російські художники, в свою чергу по своєму досліджували культуру предків. Багато радянських художників пробували проілюструвати обриси створінь описаних у міфах і піснях, передаючи символіку і дух Русі.

Одним із таких художників був славнозвісний Васнецов. Він був графіком, живописцем, архітектором, ілюстратором, портретистом та автором жанрових картин. Народився у 1848 та творив до 1926. Він був одним із тих художників, що прагнули відновити національне спрямування у живописі та передати всю красу та велич Русі. Саме він надихнув художників модерністів заглянути у минуле та поспробувати його візуалізувати. У своїх роботах Васнецов передавав весь колорит одягу та прикрас слов'янських часів. Але він і не оминув міфологію, яка так і манить, щоб пебренести фантазії на полотно [10].

Його відомими роботами стали «Сирин і Алконост. Пісня радості і печалі» (див додаток А. А1) та « Три царівни підземного царства» (див додаток А.А2). На першому полотні зображено Сирин – птах-діва, темна птиця, посланниця володаря підземного царства, та Алконост – птах-діва, посланниця бога сонця. Обидві райські пташки охороняють дерево життя. Хоч за легендами Сирин має бути чоловічої статті, художник зобразив їх птахами-красунями із пишними коронами на чолі. Автор чудово передає контраст пісень цих гамаюн. Біла діва-птаха всім своїм видом несе радість і світло. Світла гамма, кольорове пір'я, пишне листя на фоні говорять, що Алконост співає про рай і його красу, по легендах її спів допомагав забути все погане і тривожне. Друга ж гілка дерева життя передає повну протилежність настрою радісної птахи.

Зів'яле листя, чорне пір'я та похилена, повна смутку і печалі голова навіюють злі думки та морок. Сирин, у якої автор зобразив навіть синці під очима, передає сумну пісню, про те , що рай був, але його вже немає, тому почувши цю пісню, за легендами, люди думали про забуття і смерть, впадавши у душевний морок [19].

Друга ж картина «Три царівни» несуть у собі символи землі, її плодючості, багатств, краси та неосяжності. В цій роботі він передає чарівність і багатство землі Руської. Три царівни є сестрами, старша сестра Золото, зверхня та капризна, друга – Мідь, цікава та стримана, а найменша – Вугілля, якій верхній світ не милий і вона прагне додому у підземелля [44].

У 1839 році на світ появився ще один художник, що розвивав етнографічний живопис Русі – Костянтин Маковський. Він навчався в Петербурзі, але не захистив диплом, бо відмовився працювати над полотнами по скандинавських міфах. Йому притаманна жага до відтворення реальності, хоч і проявлялась любов до пишних деталей та елементів [45].

Великий вплив на гаму кольорів, тематику та спосіб відтворення та реалізації задуму на полотнах, мала поїздка в Єгипет і Сербію. Тоді його роботи

набули яскравих кольорів і кращої деталізації. Після написання великої кількості портретів, що демонструють високу майстерність, художник пише портрети російських людей давніх епох. Також в його серії є зображення «Русалок» (див. додаток Б. Б1), різка контрастність, гра світла і тіні, передавання атмосфери ночі та безліч русалок у цікавих положеннях, що несуться у висі та тануть у хмарах, передають атмосферу містики та зачарованості. Такою бачить Костянтин слов'янську русалку і передає її якомога реалістичніше.

Ще одною роботою, що передає звичаї язичників є «Ворожіння в ніч на Андрія» (див. додаток Б.Б2). Невимушеність атмосфери, обличчя дівчат, що ворожать показують великий спектр емоцій, а приглушена темна кольорова гама з вкрапленнями яскравого світла, створює атмосферу домашнього тепла, затишку та містичності Андріївської ночі. Ще цікавими роботами стосовно слов'янської міфології є «Мавка» та «Берегиня» (див. додаток В).

Одним із сучасників, що віддався на повну слов'янським міфам та легендам є Андрій Шишкін. Народився великий талант у 1960 році. Мистецтвом захоплюється ще з п'ятнадцяти років. Займається портретами, історичним та жанровим живописом. Але лаври його любові займає тема історії Київської Русі, слов'янська міфологія, казки та билини. Всі його роботи викликають естетичне задоволення від споглядання. Вони сповнені символіки та поваги до історії своєї землі [42].

Автор має низку картин із зображеннями гамаюн – райських диво-пташок із жіночими обличчями. Одна з таких картин показує місце, сад де божественні істоти перебувають. Полотно « Сад Ирїй» (див. додаток Д) розповідає про красу та плодючість саду, чисте небо, які оспівують дві неймовірно вродливі дів-птиці. Ніжна гамма кольорів передає враження спокою і сяючої радості, а пишні прикраси: коралі, підвіски, корони додають естетичності та вишуканості прекрасним дівам.

Також багато полотен було посвячено богам і богиням Українських міфів. Красу, велич та материнську любов вдалось передати лиш в одному погляді жінки, що красується на полотні «Берегиня» (див. додаток Е). Жінка у світлому вбранні з золотими орнаментами, що показує водночас і високий статус Берегині і її простоту та близькість до звичайних людей. У руках велична богиня тримає двох пташок, котрі є символом захисту і любові, що несе богиня для людей

Представник сучасного мистецтва, що працює в комп'ютерній графіці, Ігор Ожиганов, являється талановитим художником-слов'яністом. Його роботи в охристих кольорах, чарують величчю і складністю. Його роботи виконані в охристій гаммі, що додає якоїсь таємничості та старовинності. Хоч і працює художник не з живими фарбами, а на персональному комп'ютері, та його графічні роботи все одно чудово передають атмосферу старини. Хоч і з сучасним баченням. Глянувши на роботу «Берегиня» (див. додаток Ж.) можна відчути всю ту любов і ніжність лиш у одному погляді прекрасної жінки. Вона немов би рідна мати леліє того багатиря, що у човні. Автор передає не лише материнську любов цієї Берегині, але й його любов до персонажа у деталях, у ніжних рисах обличчя, у величі і розкоші вбрання богині. Він чітко передав те, як наші предки ставились до неї.

Серед великої кількості робіт(див. додаток З) важко обрати ту, що найбільше припаде до серця. Тому що, кожен персонаж особливий, цікавий та манить собою по особливому. Наприклад, в ілюстраціях «Русалка» та «Сіріна» (див. додаток З. 31), Ігор передає велич, підступність, хитрість та темну сторону персонажів. А от у зображеннях «Білобога» та «Чорнобога» (див. додаток З.32) використовуючи одну і ту ж гаму кольорів, йому чітко вдалось показати кардинально різні настрої персонажів. З однієї сторони захисник лісу, покровитель правди і справедливості, бог світла. А далі, поруч, його суцця протилежність, що виявляється не тільки в персонажі, а й в жазі крові та злості вовків на передньому плані ілюстрації.

Не так вже й багато художників звертаються до язичницької старовини. Тому кожен художник-слов'яніст, на вагу золота. Серед таких художників виділяється ім'я Сергія Панасенка. Народився талановитий художник 1970 року в Астрахані. За своє життя автор зробив близько 9000 графічних та 750 живописних творів, присвячених слов'янським міфам і казкам.

Продовжуючи тему слов'янської міфології, у Сергія є серія картин пов'язаних з гарпіями. На одній із них зображена печера з дорогоцінним камінням у райському куточку Ірїї. На цій картині (див. додаток И) зображено трьох величних птиць, що сидять на кристалах та споглядають на дрібну людську фігуру. Кожна з діво-птах особлива та має різні риси обличчя фактуру та прикраси. На другому полотні зображено темну гарпію з золотим лавровим вінцем на голові, це є досить незвично, адже лавровий вінець є переможним символом у грецькій та римській міфологіях.

Відходячи від гарпій, у митця є зображення і інших міфічних створінь слов'янських міфів та казок. Одним з таких зображень є прекрасна русалка (див додаток К), що розчісує свої пасма, дивлячись у дзеркало, осипане квітами. Її оточує пишна природа та невеличке озеро з водяними ліліями, тепла гамма кольорів передає ніжний літній настрій та спокій дзеркального озера.

Білібін Іван є одним із представником ілюстраторів, що оформлюють народні казки. Його зображення світу чудес та слов'янських створінь у стилі модерн, дає поринути у світ містики та чудес. Він використовував свій стиль поєднання акварелі та туші. Цей стиль зародився від поєднання мотивів народних вишивок, різьби по дереву та старослов'янських мініатюр. Його графічні роботи дивують колоритом, багатством орнаментальних деталей та користуються популярністю серед народу. Наприклад, його ілюстрація Баби Яги до казки «Василіса Прекрасна» (див додаток Л) можна побачити любов до великої кількості деталей. А сам персонаж передає всі описи богині Ягині з старих міфів, повістей та казок. Ніс крючком, довжелезні кістляві руки, страшний погляд, ступа, мітла та розхристане сиве волосся створюють настрій

старини і магічності, атмосферу мороку і цікавості. Точно так, як і описують стару у казках та міфах.

Другим ж персонажем є Коцій Безсмертний із казки «Фініст Ясний Сокіл» (див. додаток М). тут старий дідуган, що по легендам чахне над своїми скарбами та оберігає скриньку із своїм безсмертям, мчить на сивогривому коні із кинджалом у руці, через лісові простори та полонини. Оголене старе тіло, яке уже похилене від древності тіла та символізує, свого роду час, адже не забуваємо про його безсмертя, він символізує цілі віка.

Ще одним представником, який повністю посвятив себе нашій міфології та зробив безліч ілюстрацій саме маловідомих представників міфів та легенд, є Ольшанський Борис Михайлович. Народився художник у 1980. Він вірить у те, що наші предки дивляться на нас з небес і охороняють, немов би ангели. Він захоплювався такими художниками, як Суріков, Васильєв, Васнецов та іншими, що працювали і зображували давню Русь і її традиції, легенди і міфи. Тому з дитинства митець робив нариси, ескізи та малюнки різних міфологічних істот.

У своїх роботах він передає всю красу Русі, її звичаї, казки, міфи тощо. Коли споглядаєш на роботу «Ніч на Івана Купала» (див. додаток Н. Н1), не можливо бути байдужим. Хоч і кольори робіт є стримані і легко пастельні, але вони передають всю містичність, магічність і чарівність. Ці ілюстрації допомагають поринути в світ казок і містики, повернутись до життя предків та відчутти атмосферу надприродного. У нього є ще безліч цікавих робіт, таких як «Савко» (див. додаток Н. Н2), де автор передає всю красу та незвичність підводного світу, красу водних німф та велич місцевого царя.

Вільгельм Котабінський – київський художник польського походження. Його завжди тягнуло до містичного і фантастичного. Його роботи відривають від дійсності та створюють ілюзію поетичного польоту. Художник працював у напрямі академізму, символізму та модерну, та залишив після себе великий спадок полотен та графічних робіт.

Його роботи приваблюють приглушеними кольорами, що створюють ефект туману та пиліни. Його водні німфи та русалки чарують казковістю, красою та неземними рисами обличчя. Розглянувши полотно «Морські німфи» (див. додаток П. П1) бачимо тіла, що манять красою оголеного тіла та розкішним волоссям. Вони з цікавістю спостерігають за моряками, що гріються біля вогнища. Їхні тіла ніби продовжують хвилі і зливаються з ними, а захід сонця додає романтики у картину. У другій картині, художник зображує русалку. Така собі, Цариця водойм, що носить корону з водоростей та осипана квітами. Її спокійний погляд сповнений ніжності і царственості. Навіть трохи темний фон, що повинен навіювати смуток та журбу, лише доповнює цілісність образу.

Молоді таланти все більше і більше цікавляться минулим своєї землі та передають свою любов людям через картини. Ольгу Нагорну можна сміло ставити в один ряд із відомими художниками-слов'яністами. Ця жінка у роки навчання захопилась історією та вирішила показати, як бачить життя наших пращів вона. Полотна Ольги складають приємне враження та захват, тому із своїми картинами, вона об'їздила безліч виставок та багато картин були куплені по багатьох країнах [13].

Роботи художниці є легкими та невимушеними, за ними хочеться споглядати. Полотно «Чаклунка» (див. додаток Р. Р1) повертає глядача у середньовіччя. Деталізація оздоблень одягу дає чітко зрозуміти тодішню моду, але у цій роботі видно, що ця, стривожена жінка, не просто жителька Київської Русі, а й частина магічного світу. Світла фігура на темному фоні дерев та кущів, виділяють чаклунку та додають таємничості, а череп оленя на задньому фоні, дають чітко зрозуміти належність жінки до вищих сил. Протилежною за кольоровою гаммою є лісова мавка (див. додаток Р. Р2) ця мила дівчинка, що обійняла товстий стовбур берези, соєю легкою посмішкою, та дитячою безтурботністю, випромінює світлу енергію. Не одразу зрозуміло, що це не звичайна дівчинка, а лісова царівна, але тільки назва картини показує дійсність полотна.

На даний час багато художників почали захоплюватись своєю історією та міфологією, але нажаль перед них дуже мала кількість українців. Та не зважаючи на це і серед земляків можна знайти декілька художників-слов'яністів. Одним із найвідоміших художників є Віктор Крижанівський, художник з Волині, що присвятив своє життя живопису, як станковому так і монументальному. Його картини відомі по всьому світу, адже після розпаду Радянського союзу, коли у країні почали з'являтися хоч якісь згадки про нашу минулу культуру, Віктор не стояв осторонь, а почав досліджувати слов'янську міфологію. Він один із перших, хто провів виставку на тему міфології слов'ян. Його картини мають свій характер та стиль. Його картини наповнені теплими кольорами, найчастіше жовтими, а монохромні роботи виконані у зелених та голубих кольорах.

Андрій Гусельніков спец у своїй тематиці. Його ілюстрації, що доповнюють оповіді про слов'янських богів, немов би заставляють пережити те, що зображено і повірити у дійсність богів. Його ілюстрації яскраві та сповнені деталями, символікою та цікавими образами. Автор зображує не лише богів, а й людей у їх оточенні, щоб краще передати характер того чи іншого божества. На його картинах в центрі розміщені боги, обабіч їх рамен найчастіше фігурує символіка, а в їх ногах живуть, люди, настрій яких, дії, одяг тощо, повністю передають ставлення слов'ян до цього бога. Довершує цікаву композицію, завжди обрамлення, яке підкреслює сили та вміння богів. Звичайно ж у автора є і безліч графічних робіт у яких, автор показує всю свою майстерність та знання.

Епатажним художником можна назвати Максима Сухарьова. Поміж багатьох художників, що посвятили себе вивченню слов'янського життя та слов'янської міфології, його роботи виділяються незвичністю та неординарним стилем. У свої роботах автор поєднує первинне сприйняття світу з усіма знаннями та новими дослідженнями в області слов'янської традиційної культури. Молодий автор удосконалюється та прагне знайти свій власний стиль, а зараз близькою до душі автора стилістикою являється етноархаїка. Хоч і на перший погляд, його роботи здаються спрощеними та подібними до наскельних

Також можна перелічити до художників слов'янств такі імена: С. Сухинін, В. Іванов, О. Ігланов, О. Синякін, А. Клименко, К. Васильїв, М. Кулішов (Ладога), М. Сочиліна, Т. Дивоока, А. Мазін та безліч інших.

Отже, стає зрозумілим, що слов'янська міфологія з недавніх пір почала сильно цікавити своїх земляків. Художники радянського простору стараються все більше і глибше дослідити вірування наших дідів-прадідів. Завдяки їхнім талантам та старанням, фантазіям та знанням, прості люди зможуть побачити красу минулого та, можливо, будуть хотіти її вивчати, але зрозуміло очно, що байдужим не залишиться ніхто.

2.2. Українська міфологія у зарубіжних ілюстраціях

Багато європейських художників тягнуло до зображення містики та надприродного, до того, що переверне твою уяву та допоможе потрапити у нові світи. Звичайно ж є і багато портретів, жанрових картин, пейзаж тощо, від яких перехоплює дух, але якщо до цього всього додати трохи незвичайного, те, що поза буденністю, що змусить подивитись на звичні речі і явища під іншим кутом, то це буде ще краще. Художники із різних куточків світу захоплювались міфами та легендами і пробували це відтворити по своєму, щоб і інші люди отримали таке ж естетичне задоволення та шквал вражень від побаченого.

Якщо вже й малювати незвичне та магічне, то починати потрібно з міфології. Багато з іноземних художників малюють в більшості грецьку або римську міфологію, адже вона знайома всім із уроків в школі, вона добре вивчена і ілюструється та надихає художників, поетів уже дуже багато років. Але є і ті митці, що зображували і українські міфи та казки. Зрозуміло, що мало радянських художників, котрі цим займались і займаються, а зарубіжних взагалі дрібка, але знайшлися ті, котрі за своє життя, хоча б одну роботу та й посвятили слов'янським міфам та казкам.

Представником такої категорії живописців, являється відомий художник-символіст та ілюстратор – Гастон Бюссєр. Французький художник за своє життя у нього назбиралось багато полотен присвячених біблійним мотивам чи міфології різних країн. От і знайшлося серед усього місце для українських русалок.

Звичайно, що не лише в слов'янських міфах присутні водяні красуні, але ці картини розкривають саме слов'янських істот. У його колекції зібралось надзвичайно багато зображення лісових німф, русалок та руських красунь з легенд та оповідей. Ніжні та плавні рухи, гарні тіла та неймовірно приваблива зовнішність...

Яскраві кольори, оголені тіла та пишна природа. Із ставка, оточеного деревами та порослою травою біжить струмок, а за ним і русалки, які ніжаться на свіжому повітрі та виглядають своїх «жертв» для залищань та лоскіток. Так можна описати картину «Русалки на прогулянці» (див. додаток С.С1).

Не можна оминати і тих красунь, що манять поглядом. У картині «Ігри водних німф» (див. додаток С. С2) за красою оголених тіл та кришталевої води, переховується лукавий та хитрий погляд русалок, що так і манять красою та естетичністю. Радісна гамма кольорів передає хороший настрій, спокій та не вимушеність, але і не перекриває хитрості та підступності хазяйок морського дна.

Джон Вільям Уотерхаус народився у 1849 році в сім'ї художника. Англійський художник, мав у своєму житті період, коли він прагнув писати лиш образи владних фатальних жінок, або ж створювати трагічні образи. За своє життя він написав більше двохсот картин на історичні та міфологічні тематики. Уотерхаус розділяв любов прерафаелітів до сюжетів пов'язаних з поезією, міфологією та містичністю [28].

Хоч і Уотерхаус був схильний до грецької міфології, єгипетських міфів тощо, слов'янської культури він не оминув. Так появилася його картина «Німфа і сплячий чоловік» (див. додаток Т. Т1.), а також «Русалка» (див. додаток Т. Т2). На цих роботах видніється вохриста гамма кольорів та спокійні тони, цікавою є гра світла та тіні і не можливо оминати професійність у зображенні глянцу води.

У першій картині видно чорноволосу жительку озера, яку зацікавив сплячий юнак автор передав обережність і скритність красуні у погляді та положенні тіла. Ховаючись за молодими деревами, мавка оглядаючись спостерігає за молодим чоловіком, поки той спить, а на задньому фоні біжить кришталевий струмок та зеленіють трави. На другому полотні зображено

На другому ж полотні красується своїм оголеним тілом рижоволоса русалка. Вона розчісує своє волосся серед голубої гладі морської води. Нижче пояса, якщо пригледітись, можна побачити риб'ячий хвіст русалки.

А от Франциска Гойя приваблювали більш містичні та страхітливі сюжети. Тому він має цілі серії графічних робіт присвячених війні та чудернацьким сновидінням. Його деякі роботи навіюють страх і морок, але водночас приваблюють своєю незвичністю та загадковістю. Одна з робіт, яку дуже любив Гойя і вважав найкращим свої творінням була фреска «Шабаш» (див. додаток У. У1) входить до тих робіт, що в народі називають «чорні картини Гойї». На цій фресці зображено рогатого сатану у вигляді людиноподібного козла, що про щось говорить чи можливо, сварить непослушних відьом. По обличчях відьом різного віку видно страх, але вони незворушно сидять і слухають промови диявола. Таким чином художник хотів передати настрій того часу, коли відбувались полювання на відьом.

Друга його робота є більш яскравою та сатиричною (див. додаток У. У2). Тут зображено, знову ж таки диявола, якому відьми віддавали своїх немовлят у жертву. Такою роботою він показував бачення люде та висміював їх.

Франк Пеппе, один з тих художників, що ознайомились зі слов'янською культурою завдяки замовленню. Англійський художник і книжковий ілюстратор отримав замовлення від Річарда Вільсона, по оформленню ілюстрацій до «Збірки російських казок». Торкаючись нашої теми, нагадую, що герої російських казок та українських оповідей насправді є персонажами давніх вірувань і міфів.

Як не дивно, але роботи виглядають доволі цікавими, хоч і наші персонажі для автора не є близькими. Яскравий колорит чудернацькі створіння та неймовірні пози персонажів чудово поєднуються та відображають слов'янську культуру. Трохи не звичним але цікавим є бачення казкових персонажів Росії очима Френка.

У ілюстрації лісової німфи (див. додаток Ф), автор передав скоріш індійську красуню, аніж лісову мавку. Саме одяг та прикраси не є відповідними, хоча зовнішньо подібна на руську красуню. Якщо вже враховувати що це герой російських казок та української міфології то таке бачення є доволі цікавим і оригінальним, хоча не дуже реально відображає нашу культуру.

Як заключення, слід сказати, що бачення радянської культури іноземцями є своєрідним і по своєму цікавим. Хтось приділяє увагу деталям та традиціям нашого народу, а хтось вирішує проявити свої фантазії. Та зрозуміло одне, що цікаві образи слов'янської культури, іноземні митці розглядають та інтерпретують під свою культуру та свою стилітику.

Розділ III. Духи і боги на полотнах та в ілюстраціях.

3.1. Зображення слов'янських духів та істот та їх значення.

Уже стає зрозуміло, що слов'яни боготворили природу. Багато різних квітів, дерев, каменів, явищ, тварин тощо мали свою символіку, своє значення і ототожнювались з богами та істотами. Птахи займали особливе місце в цьому списку, адже наші прадіди внесли у свої вірування надзвичайних птахів, уособленнями божественних істот. Деякі незвичні птиці стали жителями українських та російських казок. До цього списку можна занести Жар-птицю, Гусей-лебедів, які допомагали Бабі Язі та птаха Фенікса. Хоча Фенікс не являється вихідцем з слов'янської міфології та все одно варіювала в українських оповідках та казаннях, деяких казках та легендах. Деякі боги ототожнені з пташками мали надзвичайні сили перетворюватись в свою птаху, щоб бути ближче до людей і землі [34].

Найважливішими диво-пташками, які відігравали важливу роль в житті слов'ян були Сирін, Алконост, Гамаюн, Мати Сава та Стратим-птаха. Багато радянських художників та сучасників, які живуть на землях колишнього Радянського Союзу присвячували себе тематиці Дів-птиць. Та в теперішній час можна знайти чимало картин, графіки та атрибутів домашнього ужитку у яких в оздобі є зображення Сирін, Алконоста тощо [1]. Якщо проаналізувати ці зображення, то цих Створінь зображували разом, адже вважали що Сирін – це посланник підземного царства, яка сповіщає лихі звістки та співає сумні пісні, а Алконост – посланниця небесного царства Ірїю, яка несла добрі гарні пісні.

Цих створінь не можна відносити ні до добра ні до зла адже їх покликання сповіщати ту чи іншу новину. Тому народ поважав дів-пташок і зображували, робили береги, виконували вишивки. Зараз можна найти значну кількість лубків зі зображеннями диво-птиць, датовані ще XIX століттям. Розглянувши одну з робіт (Додаток X., X1) ми бачимо дві райські пташки, риси обличчя та форми яких є ідентичні, обидві зображені у золотому вбранні з царськими коронами та

золотими крилами, але на одній з птах іменованій Сирін, більш чітко зобразив оперення, що робить фігуру темнішою. Ці прекрасні створіння сидять на яблуневому дереві, яке водночас дає плоди та цвіте. З цього зображення стає зрозумілим те, автор розповідає про подібність цих пташок і про їх різні місії. Він віддає шану нелегким долям Сирін і Алконост.

Так як Сирін віщувала погані звістки, то обереги робили на подоби Алконоста. Її зображували на посуді, різьбили на дереві, прикрашали її малюнками дім та створювали талісмани. Тому і багато художників ХХ століття та початку ХХІ століття звертались до теми диво пташки та чудесного світу Ірію.

Звернувшись до тематики слов'янської міфології, один і найталановитіших художників кінця ХІХ століття Віктор Васнецов не оминув теми райської пташки. Одна з найвідоміших його картин є «Сирін і Алконост» (Див. Додаток А., А1). У ній він передає всю тугу Сирін та всю радість Алконоста. Адже автор у деталях змальовує настрій і характер цих істот. Його картина є поділена на дві частини. Радісна частина Небесної птахи показує пишну гілку дерева, та світле створіння, з ніжним кольоровим оперенням, неймовірно оздоблені золоті прикраси лиш підкреслюють велич та красу радісної пісні Алконоста. Широка посмішка та піднята у ввись голова показує споглядачеві, як ніжна і весела пісня несеться у гору до небес, до сонця та до прекрасного царства Ірію. Але глянувши на іншу гілку того ж дерева, листя на котрій в'яне та обсипається, зразу появляється туга. На цій стороні сидить печальна Сирін. Її погляд спрямований у низ, складається враження що тягар печалі знесилив її та тягне до землі, а можливо і до підземелля. Її темне волосся та темне пір'я підкреслюють втому обличчя, синці та нахмурені брови. Та навіть це не затьмарює її краси, а дорогоцінна корона, перли та сережки з коштовного каміння доповняють гарні обриси обличчя. Та наскільки б не була контрастною ця картина, але Васнецову вдалося передати всю глибину та розкрити внутрішній світ істот слов'янської міфології [33].

Ще одною відомою його картиною є «Гамаюн – віща птаха» Казковий персонаж - Гамаюн, птиця віща - прийшов в творчість Васнецова з давніх слов'янських легенд. Вона вважалася птахом Велеса, одного з богів пантеону слов'янських народів. Гамаюн все знає і може передбачати майбутнє, але ця таємниця відкриється тільки присвяченим. Композиція картини підкреслено декоративна і вишукана. На тонкої, витончено зігнутої гілки дерева сидить фантастична птах з жіночим обличчям рідкісної краси. На ньому печатку туги - всезнання забирає все душевні сили Гамаюна. Вона віщує бурю, перші пориви якої вже розвивають її розкішне оперення. Колірна гамма картини проста і багата одночасно. Фоном зображенню чарівної птиці служить нескінченний простір золотисто-охристого відтінку, яке змушує уявити собі захід над безкрайними просторами. В оперенні Гамаюна поєднуються синяво-чорні і золотисті пір'я з вираженим червонуватим відливом, як ніби на них запеклася кров. Витончено промальований силует птиці перегукується з химерними вигинами гілок дерева. Всі разом це надає динамічності статичному зображенню - глядачеві здається, що з картини віє вітром і виразно чути шелест пір'я легендарний образ [19].

Після розпаду СРСР на теренах України з'явилися документи, книги, писання тощо, про прадавню українську віру. Віктор Крижанівський став одним із перших художників, які включилися в мистецьку реконструкцію слов'янського культу [43]. Саме з нього почалися витoki художників-слов'яністів. У його арсеналі присутні декілька зображень дів-пташок. З найяскравіших образів чарівної птахи, що впадає у серце, це загадкова Гамаюн. Відомо, що Гамаюн – це небесне створіння яке знає минуле і майбутнє та прославляє богів своїми піснями, але її спів зрозуміє лиш той, хто розбирається у знаках. Вважається, що саме Гамаюн навчила слов'ян поклонятись богам, проводити обряди та співати величальні пісні. Гамаюн Віктора Крижанівського написана незвично та цікаво, це, напевне, єдиний художник, що зобразив цю птаху у світлі місячного сяйва. Завдяки такому вирішенню, його картина

просякнута містикою, загадковістю та й водночас спокоєм. На його картині прекрасна постать диво-птиці зображена не у звичних нам золотих прикрасах та розкішній короні, а у пишному вінку з польових квітів. На голубому фоні місячного світла на водній гладі рябіє самотнє світло від полум'я на другому березі річки. Зачарований нічною красою погляд Гамаюн прикутий до помаранчевого вогника у далині, а гілля дерева близько якого вона стоїть, укутують її постать, що ніби приховують її від небажаних поглядів та чужих очей.

Багато художників присвячують своє життя одному якомусь напрямку. З появою руху художників-слов'яністів, багато хто до них долучився, адже вивчати історію своїх пращурів це велика місія, а ще краще розповідати про свої дослідження оточуючим, щоб кожен знав якими були витoki їх культури.

Одним із таких художників був Віктор Корольков. Народившись в Росії та проживши все життя в Литві, він повністю поринув у світ давньої Русі, її звичаїв та вірувань [43]. Саме це захоплення допомогло йому обрати свій життєвий шлях. Його акварельні роботи чарують своєю легкістю та яскравістю. Присвятивши життя слов'янській культурі, художник має цілу серію зображень Алконостів, Сирін та Гамаюн. Одною з найцікавіших робіт на цю тематику, є картина «Дари Алконоста». На ній зображені трійка парубків-гусярів, які з захопленням слухають спів Алконоста. Диво птаха стоїть поруч хлопців та забувшись, поринувши всіма думками у спів віддається пісні. Цих персонажів оточує неймовірної краси пейзаж. На ньому і гори і полонини, якщо пригледітись, то серед трав можна побачити обличчя молодого вітру. Увагу привертають живні дерева, які мають незвичні фрукти та на місті звичної нам листви, зображені пташині крила. На одному з дерев можна побачити обриси обличчя прекрасної жінки з дорогоцінною короною, яка прикрашає її розкуйовджене волосся. Можна допустити що це є птаха гамаюн, або одна з богинь небесного царства Ірію. Картину доповнює цікаве обрамлення з підписом, що є одною з основних пізнавальних рис картин художника. Цікавим

є той факт, що на картині між юнаками та дівою-пташкою розміщений людський череп. Цим автор розповідає, що хоч і прекрасним є створіння Алконост, і пісня її радісна, але все ж таки, вона не призначена для людських вух, адже людина почувши цю пісню, поринала у радісне забуття, після чого втрачала розум, або ж і помирала.

Щоб до кінця зрозуміти що за птахи, про які ми говорили, потрібно детальніше оглянути райський куточок у якому вони мешкають. Молодий український художник Сергій Панасенко поповнив ряди художників-слов'яністів та присвятив себе вивченню цієї культури. Одна з його робіт «Вхід у Ирій» показує його уявлення про це місце. На його полотні зображені три птахи-діви – Гамаюн, Сирін та Алконост. Ці істоти сидять на велетенських дорогоцінних не оброблених каміннях-самоцвітах. Їх оточує ще багато таких каменів менших розмірів та різних кольорів, із гори та низу показуються гострі сталактити, що дає нам уявлення про печеру, але у це простір падає великий промінь світла, що заставляє каміння сяяти і печера грає ніжними барвами. Серед всієї тієї величі можна і не помітити майже по центру картини фігуру людини у гірському спорядженні. Ця постать настільки маленька та непомітна ніби натякає, наскільки людина є малою у великому світі невідомого, незнаного та містичного. Птахи-діви зображені не у звичному нам розмірі, як звичайної людини, а у десятки разів більшими.

Не оминув цієї теми згаданий нами раніше Віктор Корольков. У його розумінні небесне царство Ирій – це світ островів, між якими протікає річка, оповита хмарами та веселками. На його картині фігурують царські хорони створені з хмар а кожен острів має свої власників, тобто є острів богів, острів херувимів, острів диво-пташок та безліч інших островів. У його баченні, небесне царство – це місце де все впорядковане, правильне, світле та прекрасне, така собі аналогія Раю.

Та не лише на небі живуть чудернацькі істоти, землі, гори, річки, озера та все навкруги наповнене різними міфічними створіннями, духами та істотами.

Одною з найвідоміших нам з самого дитинства створінь слов'янської міфології є русалка. Мало хто знає але всім нам відома Мавка є одною з видів русалки. Наші пращури поділяли русалок на добрих, злих, та тих що просто вередують. Їх поділяли на декілька видів: Лоскотухи, Водяниці, Мавки та Лабасті. Розглянемо їх трохи детальніше.

Водяниці або ж Самовіли (Див. Додаток К.) – водяні діви, які прислужують водяному, живуть в озерах та річках, вони вважались просто вередливими духами. Слов'яни вірили, що ці істоти пустівниці, лиха вони не робили, лише могли полоскотати п'яти тим, хто плавав, могли попутати риболовні сітки їхні образи манили не лише в живописі а й в літературі. Цих створінь в своїх творах використовували і Леся Українка, і Джакомо Пуччіні, і Адольф Адам в відомій багатом балетній виставі «Жізель» [53].

Лоскотухи (Див. Додаток П., П1.) – особливий вид русалок, котрі появляються лише у ночі на берегах річок та озер[]. Цей вид русалок вважався трохи небезпечним, адже вони закликали чоловіків до себе та залоскочували їх до смерті, а залоскочених дівчат перетворювали у русалок. Цих русалок розрізняли від інших по прозорій спині, через яку було видно внутрішні органи.

Ще одним видом русалок більш знайомий нам з дитинства – Мавка. По легендам ці створіння затягують у воду лише молодих чоловіків, їхні обличчя мають неймовірну вроду, а волосся зелене та дуже довге. Говорилось, що відкупитись від смерті можна гребінцем, тобто подарувати Мавці гребінець для волосся. Ще яскравою відмінною рисою являється те, що Мавки, єдині русалки, що вміють співати і їхні голоси настільки ж прекрасні, як і вони самі.

Говорячи про останній вид русалок, розуміємо, що це найнебезпечніший вид. По легендам Лабасті – це ті Мавки та Лоскотухи, що продали свою душу Чорнобогу, володарю Підземного Царства. Ці русалки відрізнялись від інших своєю жорстокістю та місцями їхнє тіло було покрите зміїною шкірою, також вони були наділені надзвичайною силою, тому люди боялись їх [42].

Саме такі легенди та оповідки пробували втілити в життя багато художників. Таким чином з'явилась прекрасна картина Костянтина Маковського «Русалки» (Див. Додаток Б., Б1.). У своїй роботі автор передав всю містику русалівської ночі. Тут і Мавки, і Лоскотухи, і Водяниці [50]. Кожна з них займається своїми справами. На передньому плані прекрасні німфи купаються, хтось розчісує волосся а одна із них плете вінок із водяних трав, їхні рухи гарно окреслюють оголені тіла. На дальньому фоні нічної річки видніється село. Можна розгледіти дерева, місточок, хатинки та куполи церкви, які сяють при місячному світлі. Але особливу увагу привертають русалки, які тримаючись заруки ведуть загадковий танок. Їхні тендітні тіла огортає м'який туман, рухаючись в глиб картини споглядаємо, як русалки у танку підносяться на берег та немов би хмаринками несуться у небо до місяця, споглядаючи таке полотно поринаєш у загадковий стан, немов би у спокійному трансі неможливо відірвати очей від цього чуда.

Повертаючись до українських молодих митців неможливо оминати творчість Нагорної Ольги, її легкі та ніжні полотна повертають у часи слов'янських вірувань. У її уявленні Мавка (Див. Додаток Р., Р2) постає ніжною, милою дівчинкою, духом, який обороняє природу. У деяких джерелах розповідається, що мавки – це душі утоплених нехрещених дівчат, або ж не обвінчаних. На її картині світла та тендітна постать жовтоволосої юної дівчини обіймає стовбур берези, складається враження, ніби ця дівчинка у білому вбранні за кимось спостерігає. Її миловидне лице випромінює ледь помітну посмішку, складається враження ніби біля неї навіть квіти яскравіше та гарніше цвітуть. Хоч ніби й здавалось би, що така страшна історія створення духу Мавки, але саме таким чином, авторка передала свою любов до цього образу, саме такою хочеться бачити українську міфологію.

Польський художник, що народився в Києві, Вільгельм Котабінський, також не оминув теми слов'янської міфології, адже це також історія і його предків. Талановитий художник має низку картин присвячених водяним дівам. Одна з

най яскравіших робіт присвячується русалці-лоскотусі. Попередні зображення русалок у інших художників, яких було розглянуто у цій статті раніше, навіть зображені мавки у нічну пору, віяли ніжністю і загадковістю, а от у Вільгельма, кольорова гамма Лоскотухи (Див. Додаток П., П1.) навіює смуток, тугу хоча на полотні й на глядача заворожливим поглядом дивиться мила та вродлива дівчина. Та саме кольорами автор передає історію та долю цієї панянки. Адже лоскотухи, по старослов'янським віруванням, - душі утоплених дівчат, котрі заручились, але не одружились, тому вони й затягували молодих парубків в озера та залоскочували до смерті. Дивлячись на картину помічаєш погляд дівичі, який так і манить до себе, а її оголене тіло, яке вище грудей прикриває вода, спокушає підійти до неї. Цю заворожливу та привабливу атмосферу доповнюють водяні лілії, що немов спеціально поросли навколо русалки. Але ця ж таки кольорова гамма дає нам зрозуміти, що трапиться, коли зачарований юнак впаде у тенета Лоскотухи.

Хоча відьми не є істотами чи духами, але вони все ж таки тісно пов'язані з міфологією, та культурою слов'ян. Раніше, у ті давні язичницькі часи, відьом не вважали злими чаклунками, а скоріше віщувальницями та знахарками. По сучасним теоріям, відьма- це жінка що продала душу Дияволу або Чорнобогу. Таких відьом боялись та оминали стороною. А от були і світлі відьми, якими народжувались. Але відьмою могла стати лиш сьома донька, і за віруваннями у неї був маленький хвостик. Декотрі люди вважали це прокляттям, а деякі поцілунком богів, адже якщо виховати дівчинку по доброму, вона ставала шанованою особою [22]. До тієї жінки приходили зі всього селища та околиць за порадами, за віщуванням та оздоровленням. І в залежності від намірів відьми, їх допомагали ті чи інші боги.

Повернувшись до картин художниці Нагорної Ольги, у її арсеналі можна найти заворожливу картину «Чаклунка» (Див. Додаток Р., Р1.). Ця картина заворожує, адже світловолоса жінка, що дивиться у ввись, випромінює надзвичайну силу духу, мужність та водночас спокій. Авторка передала всю

важливість цієї жінки, адже в старослов'янські часи знахарки, чаклунки та світлі відьми відігравали важливу роль у житті людей. Адже наші прадіди вірили, що ці жінки спілкуються з богами та наділені над природними силами, тому їх поважали та прислухались. Саме ці жінки лікували та оберігали жителів своїх селищ та ближніх околиць. Тому на їх плечі лягала велика відповідальність. Саме це хотіла передати художниця на своєму полотні, а також на дальньому фоні можна помітити хатинку в лісі, серед дерев. А вхід у неї оберігає череп оленя. З цього розуміємо, що чаклунка з картини не лише близька з людьми та богами, а й з самою природою. Її одяг прикрашає старанна та пишна вишивка. Вишиті узорі розкривають її належність до слов'янської культури і виконують роль оберегів.

Найбільший вклад в збірку зображень слов'янських істот та богів вніс Віктор Корольков. Його характерну манеру живопису легку впізнати. У нього завжди яскраві і насичені роботи, але основною відмінною деталлю від всіх інших акварелістів, його відрізняє завжди цікаво виконане обрамлення та підпис робіт. Так як Віктор зображує міфологічних істот, то чудовим вирішенням стало вписувати в обрамлення імена зображуваних персон. Його роботи в усіх деталях передають образи зі слов'янських міфів. Наприклад ілюстрація «Лісовик» (Див. Додаток Ц., Ц2), яка повністю передає образ загадкового створіння.

По легендам Лісовик – це добрий дух лісу, що його обороняє та захищає. По описам він виглядає, як старший чоловік із закуйовдженим волоссям сіро-зеленого кольору у якому заплутані гілля, квіти та всяке інше. Люди вірили, що цей дух може імітувати голоси різних тварин та птахів, а головною його особливістю, були вміння міняти свій зріст. Як описували прадіди, що в лісі він може головою дістати до верхівки самих високих дерев, а через мить, на поляні стати нижчим за траву[53]. Він завжди обирав собі улюбленця серед лісових тварин, та найчастіше ним ставав ведмідь. Якщо ж образити Лісовика, то він міг перетворитись на ведмедя та покарати кривдника, або ж на шле звірів для розправи.

Ілюстрація Королькова передає любов автора до цього образу. Тут зображено похилого чоловічка із розпатланим волоссям та довгою сивою бородою. Його тіло сірого кольору і на маківці видніються маленькі ріжки. Великі жовто-зелені очі випромінюють радість, а уста розширились у щирій посмішці, на цьому зображенні Лісовик напоює з дерев'яної бочечки різним ківшем ведмедя. Навкруги ясніє пишна природа. Літають метелики, височіють стрункі берізки та квітує трава. На плечі стариганя присіла гарна яскрава пташина. Сама картина грає яскравими барвами та сяє добром та щирістю.

Але закінченості образу дає гарне обрамлення з цікавими узорами, квітами, грибами та чудо-пташками. На зеленому обрамленні у низу та по бокам цвітуть та плетуться дивовинні квіти подібні до волошок, а у горі красуються дві пташки жар-птиці, що дивляться одна на одну. Таке обрамлення завдяки своїй кольоровій гаммі передає атмосферу природи та зближує з нею.

Один відомий художник російських земель, Михайло Врубель, був одним з тих художників, що тісно пов'язували своє мистецтво з потойбіччям, міфами та незнаними світами. Його робота «Пан» уособлює сторожа лісів та охоронця всього живого у його володіннях. Натхнений розповідями про Сатира з грецької міфології, як говорив художник, що саме таким він уявляє володаря лісів. Старий чоловік з похмурими, але добрими очима у якого козячі ноги, довга сива борода та маленькі ріжки, створює образ доброго і милого дідуся, повного співчуття та милосердя. Його образ доповнює неймовірна природа. Дерева, трави, стрімка річечка та стрункі берізки, листя котрих ворухить легенький вітерець та місяць, що повільно опускається додолу, щоб дати волю новому дню.

Хоч і картина Врубеля певними рисами і віє з грецької міфології, та все ж митець передавав красу рідного краю та її історію. Адже вся ніжна колористика та образ милого дідуся захоплюють та дарують любов до природи та довкілля. Митець, що передати єдність персонажа з природою зробив цікавий маневр, він зобразив ноги Лісовика в затінок, що робить враження немов би він зливається з

природо одним цілим, але поза цю якість сидить наш дідусь, відсилає нас до іншого полотна художника – «демон сидячий» [56].

Відомий нам з дитинства образ Баби-Яги завжди лякав. Багато хто зображує Ягу злою страшною бабою, котра робить пакості та краде малих дітей, так як їх зображували Іван Білібін у своїх ілюстраціях (Див. Додаток Л. Л1) та Віктор Васнецов (Див Додаток Л., Л2). Але такий образ нам навіювався віками з народженням християнства на Русі. Тоді у казках почала з'являтися відома нам зла та вередлива стара бабуся з кістлявою ногою. Але навіть не у всіх казках її образ виступає жорстоким. Адже саме вона допомагає Івану Царевичу добратись до Коцюпа Безсмертного та й багато іншого добра вона робила. Якщо вглибитись у пізнання образу Баби Яги, то можна провести тонку грань між нею та образом Ягині Матері. Адже у давніх слов'ян жінку яка досягала 30 років уже називали бабою, і це було тоді нормально, і означало воно теж що і мама, але вказувала на вік і мудрість. Тобто по суті ці імена хоч і на перший погляд різні але значення мають одне і те ж.

Другим аспектом у порівнянні постає жага та любов до дітей Баби Яги, але тут одразу ж люди нафантазували, що ця любов зла, тобто що Баба Яга любила красти і їсти дітей, а істинний образ Ягині Матері постає перед нами, як жінка, що любила і піклувалась про дітей, деякі джерела говорять про те, що вона шукала дітей-сиріт, піклувалась про них, гарно виховувала та готувала для служби богам, після чого ті діти виростили знахарками та волхвами. Перед нами Ягиня виступає як оборонниця добра, мудра та сильна дівчина неймовірної вроди. Вона стояла на границі життя і смерті, була охоронницею воріт в потойбіччя [57].

Її історія кохання є найпрекраснішим та найгарнішим казанням зі всієї слов'янської міфології. Світлішого і щирішого кохання, як в історії Велеса і Ягині не зустрінеш. Як говориться в цій історії, після вигнання Велеса з Ірїю за його прокази, він утік на землю і забрів у дрімучий ліс, де зустрів гарну молоду дівчину з тонким станом, довгим, до самої землі, руським волоссям. У її руках

був меч а на ногах – золоті тувельки-скороходи. Її погляд виражав мужність та незламність, а така ніжна постать виражала силу та впевненість. Ягиня так сподобалось богу, що той одразу ж зрозумів, що це кохання на все життя [6].

Саме цю історію пробував відобразити у своїй ілюстрації Віктор Корольков. Він зобразив закохану пару серед дрімучого лісу. Навкруги них бує трава, літають пташки, позаду оберігають тотеми. Образ Ягині заворожує ніжністю та мужністю. Одною рукою поринаючи у обійми коханого, другою, струнка та тендітна дівчина, не забуває тримати меч, що означає готовність до оборони у любую хвилину. Її волосся прикрашає тонкий вінець із лісових квітів, а оголене тіло прикриває легка сукня з багатою золотою вишивкою на багряно-червоній тканині. Вся постать дівчини легка та розслаблена, її погляд у даль випромінює спокій та умиротворення. Авжеж, адже вона поруч із тим кого кохає і кому довіряє. Все її тіло немов би опирається на Велеса, навіть рука, що сперта на меч, вільно лежить та піддається спокою тіла.

Наші прадіди любили Ягиню Матінку і поважали. Хоч вона й любила всіх і обороняла, але допомагала не кожному. Усі хто приходили до неї за допомогою, проходили випробування на силу духу [12], якщо ж випробування проходило вдало, то Ягиня направляла людину на вірний шлях своїми знаннями та мудрістю, та давала чарівні предмети, які мають допомагати у їх справі. Тих, хто заблукав у її володіннях чи просився на ночліг, Матінка Ягиня завжди виручала. Говорилось, що Ягиня була не лише провідником між світами, а й могла бачити майбутнє та минуле. Її вважали берегинею та вшановували її. Хоча в деяких джерелах її відносять до богинь та все ж таки вона не являється жителькою Ірїю, вона страж та провідник між двома світами, вона створіння наповнене незлічимими знаннями, величною мудрістю та силою, незламністю духу. Вона являється помічницею і порадицею, берегинею та мамою покинутих та самотніх.

Також відомими персонажами у слов'янській міфології були Доля та Недоля. Недолю часто називали ще лихом, це було уособлення несправедливої

та нерозбірливої долі, через яку могла померти хороша людина, а поганець проживе щасливе життя. В той час, як Доля асоціювалась з добром. Люди вважали, що те, як кожен проживе своє життя, богам уже відомо з народження. Було звичним вважати, що доля це не містична істота і не дух, а уособлення людини, якій вона дана, тобто невидимий двійник, який знає, як має жити, чим займатись і що її чекає. Тому, коли людина займається не своєю справою, вона виходить погано, адже це не до душі її долі [29].

Їхні образи прекрасно відобразив Віктор Корольков. На його ілюстрації зображено дві прекрасні дівчини, які є немов би віддзеркаленням одна одної, лишень одна являється світлим віддзеркаленням, друга ж темним. Тож розглянемо детальніше. На лівій стороні зображення перед нами постає Доля – мила дівчина у пишному убранні з королівською короною у руському стилі. Її одяг оздоблений золотистою вишивкою у здовж сукні та розкішним вишитим та оздоблений дорогоцінностями комір. На стіні позаду неї, на голубому фоні красуються казкові квіти та лебеді, а поруч, біля її ніг. На котрих золоте взуття, муркоче білий пухнастий котик з рудим хвостиком. Сама ж доля тримає у руках веретено та пряде, а доповнює весь образ сонячна погода за її вікном, яке оздоблене народною різьбою.

У правій стороні зображення панує Негода – бліда світловолоса дівчина у темно-синьому вбранні з капюшоном. На протилежність радісній Долі, Недоля сповнена печалі та втоми. На темній стіні видніються розписи, де на гіллях зів'ялих квітів видно темну птаху Сирін, а вище по синьому морю пливе корабель із червоними вітрилами. На її веретені, що майже не оздоблене та старе, видно сіру пряжу а в її ногах насторожений чорний кіт зі злими жовтими очиськами. Додає ще більше туги нічний пейзаж який видніється з вікна. Поєднає ці дві половини два лебеді, чорний та білий, на головах яких красуються золоті корони.

Та цими духами зацікавилась і українська художниця Тетяна Васильєва, що взяла собі псевдонім «Дивоока». Її Доля та Недоля беруть нитки з промінистого

сонця, яке зі сторони Долі сяє жовтими теплими промінцями, а у Недолі – білими холодними променями. Обидві юні дівчини сидять у висоті та спускають свої нитки додолу людям. Доля виглядає радісною юнкою, у вишитій яскравими квітами сорочці, червоній спідниці, що з колін спадає веселковими хвилями та з якої виходять щасливі люди. Хтось з тих людей тримає немовля, хтось має повний кошик їжі, а хтось просто радіє життю, та пританцьовує. Хвилясте золотаве волосся спадає по її тендітній фігурі, а на голові красується вишита пов'язка з золотою оздобленою сережкою. Недоля ж пряде свої нитки, схиливши голову в печалі, її сорочка має стриманий орнамент, зелена спідниця, спущена додолу сяє холодними кольорами, а біля неї люди, втомлені, пригнічені та нещасні тримають свої нитки. Закінчує композицію золота рамка оздоблена слов'янськими візерунками та підписом у низу.

Здається, ніби історія одна, одне створіння, яке має певні описи, яким слідували цілі покоління, та це не заважає художникам зображувати по своєму подібні та водночас такі різні картини. У фантазіях митців ці чарівні постаті грають різними барвами та живуть різними життями. Здавалось би, що малюючи на одну і ту ж тему, не можна придумувати кожного разу щось унікальне, але це не так, адже кожен митець унікальний і його витвори мистецтва не можливо повторити в тій досконалості [55]. Кожної хвилини один і той же образ міняється у свідомості, тому намалювавши сотню картин одного і того ж персонажа, вийде сотня різних осіб. Адже кожна деталь, одяг, пейзаж, простір, поза та багато іншого грає свою важливу роль у створенні картини і змінивши одну позицію, міняється весь образ.

Отже, вивчаючи істот з української міфології, стає зрозуміло, наскільки час та події змінили образи цих створінь. Через розпад Радянського Союзу, з'явилась можливість і українцям дослідити свою культуру та розповсюдити її, передати майбутнім поколінням. Завдяки людям мистецтва, звичайні люди зможуть глибше пізнати українську міфологію та її тонкощі, її створіння та істоти у які вірили прадіди. Розглядаючи роботи різних художників на одну і ту ж тематику,

більше усвідомлюєш на скільки різне мислення і різний внутрішній світ людей.
Адже один той самий образ у кожного митця постає у різних фарбах.

3.2. Боги та їх відтворення у сучасному мистецтві художниками пострадянського простору.

Українська культура є пишною і багатогранною. І так само в українській міфології існує велика кількість істот та богів. Істоти були скоріше не просто жителями лісів, рочок та полонин тощо, а прислужниками богів та охоронцями своїх володінь. Істот люди боялись, поважали а богів в той час шанували та поклонялись їм, а богів на русі було дуже багато. Ці боги мали свій пантеон та ієрархію. Також богів поділяли на три категорії:

1. Боги-воїни – вони були добре озброєні і часто саме їх зброя мала у собі божественну силу;
2. Боги-захисники – вони не були ворожими, а навпаки мали здібності захищати себе та ставати захисниками для звичайних смертних, а у ролі їхньої оборони ставали чарівні щити, одяг тощо;
3. Боги-маги – вони володіють магією, яка їм допомагає, тому вони мали якийсь магичний атрибут на подобі посоха, або ж взагалі не мали допоміжних предметів [52].

Одним із найголовніших богів був Перун – син Сварога та Лади. Його вважали повелителем грому та блискавок. Він ставав на захист слабким та знеможеним, та допомагав у війнах [23]. Так його ім'я використовували для того, щоб він послав сили та мудрості у бою, а хлопчикам робили талісмани з його символом, для того щоб вони росли міцними та сильними. Деревом Перуна був дуб, а його знаком вважали цвіт папороті – вогняну квітку неймовірної краси та дуже рідкісної, адже папороть квітла лише на Івана Купала і лише, якщо бог грому та повелитель блискавок Перун буде втішений дарами. Саме ж божество було втіленням сили та мужності.

Так і зображували на своїх полотнах та ілюстраціях слов'янського бога грому художники Росії та України. Ось на картині Бориса Ольшанського постає образ Перуна у всій його славі. На величному кам'яному троні з золотими рельєфами та оздобою красується в пишних шатах великий бог. У своїй лівій

руці він міцно тримає спис, леза якого передають його символ, а біля правиці у шкіряних піхвах з позолотою, стоїть меч, ефес якого оздоблений золотом та дорогоцінним камінням. Сам ж володар блискавиці одягнений в білі шати які прикрашає вишивка зі слов'янськими оберегами та позолотою, його підперезує широкий пояс з золотими бляшками, а рамена прикриває плащ. На його сивій голові красується золота корона, що сяє білосніжними променями. По правій стороні трону стоїть військовий шолом покритий золотом, на якому довгі волові роги та біле пасмо. Позаду ж нього височіє алебарда. По лівій стороні, перед тронем палає полум'я, як символ сили Перуна, металевий ріг, який люди використовували в обрядах прославлення богів, а також медальйон-оберіг, який показує добру прихильність бога до смертних.

А от сучасник Бориса Ольшанського зобразив Перуна на сучасний лад. На його ілюстрації, перун виступає у вигляді грізного повелителя, його суворий і водночас спокійний погляд уособлює мудрість та силу. Грізний цар, володар громовиці, що одягнений у довгій білій сорочці оздобленій орнаментальною вишивкою. На поясі видніється пасок на пряжці якого зображено перунів щит. Його плечі огортає порфіра з вишитою оздобою. По порфірі пишно спадає довге сиве волосся та борода, а на голові розміщена металева діадема з пташиними крилами. Такий тип головного убору більше притаманний скандинавській міфології та культурі, що робить певну подібність Перуна до скандинавського бога грому – Тора. Але різьба на дерев'яному троні повертає у світ слов'янських вірувань, бо трон прикрашений слов'янськими символами-оберегами, зображеннями Перуна у формі ідолів, яких робили язичники для поклоніння і захисту. Та на цьому автор не зупинився. Довершують композицію дві жінки-войовниці. По праву сторону від царя стоїть його люба дружина Перуниця – богиня, що насилає на людей віщі сни, та оберігає людей від лихого. З протилежної сторони, пишна та величава Девана – донька Перуна. Вона також захисниця, але тварин. Оберігає їх та захищає від злих та ненаситних мисливців.

Ігор Ожиганов передав величний образ Перуна, та показав його з царственої сторони, а от Андрій Шишкін бачить образ Перуна по іншому.

На його полотні «Перун громовержець» бог стає у образі воїна. Він не лише цар, а й захисник. Його одяг прикрашений багатою оздобою, а його кольчуга ясніє золотими плитками з зображеннями та сонцем по серед грудей, що символізує силу та захист Сварога, світлого бога-творця, його батька. У його правиці видніється ефес меча, а у лівій руці щит з сонцем, блискавицями та оберегом з сокир Перуна. На його голові шолом з золотою короною, а у вусі сережка у вигляді молота Сварога. Його плечі покриває червона мантия з золотистою оздобою, а під кольчугою видніє бірюзова довга сорочка з золотою вишивкою. Але на цьому символіка не закінчується. По заду бога розпростерся величний старий дуб, що є символом Перунової сили, а у багряному небі, серед густих хмар, літає сокіл. Сама ж картина передає всю пишність і маєстат образу Перуна, а його споглядаючий погляд, говорить про те, що він завжди спостерігає і готовий до боротьби.

Хоч Девна донька Перуна, але вона більше не воїн, а мисливець. Але вона не лишень полювала на тварин, а й охороняла їх, навчала та слідкувала за тим, щоб інші мисливці не вбивали над міру, вона встановила певні закони, порушивши які, мисливців чекала кара, або ж смерть. У небесному царстві Ирїй, побачивши силу, мужність і мудрість богині, одразу ж зробили заступницею тваринного царства на землі адже вона була одною з найкращих мисливців небесного королівства. Але подекували, що вона пробралась в Ирїйський сад, щоб заволодіти тронем Сварога, але Перун взявши про це покликав її на двобій, у якому згодом переміг [5].

Андрій Шишкін не оминув і цієї прекрасної богині. Вродлива дівчина з ніжними рисами обличчя та великими зеленими очима тримає лук, та всією своєю статурою показує готовність до полювання. Її шати не такі пишні, як у всіх богів, яких зображував Шишкін. Його богиня постає жінкою, яка оберігає, захищає та слідкує за порядками. Одягнена ж вона у довгу білосніжну сорочку

на котрій видно вишитих червоними нитками птахів та різні орнаменти. Її стан підперезаний широким ременем, на бляшці якого витиснена голова бика. Тонку шию прикрашають два ланцюжки з талісманами-оберегами та кликами диких звірів, поверх грудей спадають дві русяві коси. Голову богині прикрашаю багряна пов'язка з золотою вишивкою та підвісками, та ведмежа голова. Зап'ястя огорнені шкіряними ременями, плечі ж покриває хутряний плащ. На картині автора, Девана – молода дівчина, що стоїть серед гір та лісу, котра чекає свою здобич, натягуючи свій лук.

А от Ігор Ожиганов зобразив Девану уже на полюванні і з її вірним другом та помічником – білим вовком. По легендам, якщо мисливець бачив у лісі білого вовка, то це означало, що тут полює богиня Девана і не слід знаходитись поруч та заважати, адже таким образом можна її розгнівити. У Ожиганова Девана образом співпадає з картиною Шишкіна та є все ж таки відмінні риси. Тут Девана полює серед засніженого лісу, одягнена у червону довгу сорочку з моховими рукавами, а шкіра ведмедя огортає її жилетом та не сковує руки. На її поясі висить ріг з металевою оздобою та кликами ведмедя. Богиня тут не просто полює, а й отримує від цього задоволення, це показує її легка посмішка. Складається враження, що от зараз, в цю хвилину, Девана спіймає велику здобич.

Та не всі богині були такими світлими та захисницями. Одною з наймоторніших богинь була Мара, або ж як її ще називали – Морена. Вона вважалась богинею зими та смерті, адже смерть навіює тугу і холод у серцях, тому і стихією її була мерзлота та сніги. Але її не можна відносити до добра чи зла, адже смерть – це частина життя і уникнути її не можливо. Але вона мала здібності не лише забирати життя, а й дарувати його. Та дарувала вона життя дуже рідко, а забрати його могла не лише у людей, а й у безсмертних істот та навіть богів. Вважалось, що Мара дуже любила вишивати, а нитками їй служили життя людей та істот, тому коли вона дошивала й обрізала нитку, то і життя обривалось. Хоч вона й була з підземного царства Наві, де мала найбільше сили, вона могла відвідувати землю та Ирій. Могла вона й міняти свій вік, але по деяким казанням, це залежало

від пори року, тобто коли вона мала менше сил то була кульгавою старою бабою, а зимою, у пік своєї могутності була чорноволосою стрункою дівчиною неймовірної вроди [7].

За легендами, Мара, зимовими ночами ходила по селах та викрикувала імена і хто відзивався на її зов, то помирав. Мала вона і доньок – тринадцять хвороб. Тринадцятого січня її вшановували, та не через те, що любили, а навпаки, через страх, адже в цей день, вона мала найбільше сил і підносила на землю зі всіма своїми доньками та нечистю [12]. Тому люди в цей день вели себе обережно та ставили на поріг смаколики, щоб задобрити Домавіка, який мав сили відігнати злі сили від дому.

У наших уявленнях постать смерті являється з косою, котрою скошує життя, от так і Віктор Корольков зображує Морану. Струнка висока жінка у білому легкому убранні з пишною золоченою вишивкою ступає на трав'янисті ліси, котрі під її ногами покриваються білим снігом. Та навіть голубе небо із багряними хмарами зникає під покровом темряви. Сама ж богиня біла, немов би і сама мертва, а її очі палають жовтим світлом. Все волосся прикрите легкою вуаллю, яку тримає інкрустована самоцвітами корона, з якої звисають обабіч обличчя медальйони. Її бліда правиця міцно тримає золоту косу, в той час, як у лівій руці, що тримає білі кали, падають до землі. Усі роботи Королькова обрамлені яскравими та цікавими рамками, та тут він обрав холодний сивий колір, що підтримує ідею смутку, холоду та печалі.

Вважалось, що тваринами Мари, та її вірними помічниками були вовки, яких вона наповнювала люттям та злістю. Саме це передав у своєму баченні мари Ігор Ожиганов. Та на противагу Королькову, Ожиганов в своїй ілюстрації зробив Марену владною царицею зими та холодів. У її руках в місячному сяйві виблискує гостра коса, а з рота та рук лине завірюха. Сама ж богиня одягнена у плащ, утеплений у середині хутром, з під нього видніється червона сукня з пишно оздобленим коміром, а на голові золотий вінець з під якого спадає біла вуаль. Її очі червоні, вони сповнені злоби та жорстокості, а вовки, що виють на

передньому плані, підтримують атмосферу злоби та смерті. Вся постать Мари величається над засніженим лісом, і спускаючись до землі, її плащ розсіюється у просторі.

Царство ж її повністю створене з криги та снігу, там вільно гуляють хуртовини та заметілі. Саме таким і зобразив світ Марени на своєму полотні Олександр Угланов. На його полотні височіє кам'яний палац вкритий товстим шаром снігу. Верхівки веж палацу подібні на голови тварин. Вежа спускаючись від куполів до низу помірно зникає під поривом хуртовини, я якою танцює сама Марена, сильні вітри та сніги немов би являються продовженням сукні та волосся богині. Під ногами видніється ліс, настільки маленький у порівнянні з Мореною, що найвищі дерева, заледве дістають її колін. На передньому плані можна побачити печеру, вхід до якої прикрашений довгими бурульками, що тягнуться ц низ в провалля. А над проваллям стоїть Чорнобог та слідкує за діями своєї любої доньки.

Найвідомішою богинею, яку вшановували наші пращури, то навіть робили ляльки, для оберегу, була Берегиня. Вона являється уособленням найчистішого добра, захисницею та матір'ю усього живого. Вона асоціюється з жіночим началом, життям та добром. Її роль допомагати Роду з створенням світу. Слов'яни вважають її не просто богинею, а духом, що огортає собою все. Вона може вселятись у любую богиню чи жінку, адже вона підтримує домашній затишок, тепло та сімейну радість. Її настільки любили, що створювали ляльки-обереги, клали у дитячі люльки, щоб Берегиня оберігала їх діточок. Вона приходила на поміч всім потребуючим та допомагала, та ніколи не карала кривдників. Єдине, що вона могла зробити – це відмовити у допомозі тим, кого вважала не гідним цього. Тобто стає зрозумілим, що слов'яни вірили у чисте добро та у те, що воно може жити у їх дружинах та матерях. Тому і своїх дружин називали домашніми берегинями та вірили, якщо дружина буде ніжною, доброю та буде підтримувати домашній затишок, то Берегиня тоді буде оберігати цей дім та допомагати домочадцям [5].

Багато художників пострадянського простору: українці, росіяни, звертались до образу Берегині, вона їх надихала та допомагала. Адже захоплені цим образом художники, створювали не одну інтерпретацію її зображень. От так і український молодий художник Олег Шупляк настільки був вражений образом берегині, що створив низку картин та навіть серію з Берегинею. В його уявлені Берегині постають у образі лелек. На одній його картині (Див. Додаток Ш., Ш1), Берегиня – це вродлива жінка у пишному вінку з помаранчевих квітів та колосся пшениці, одягнена у вишиванку та плахту. У руках її квіти, що сиплються до землі, а візерунки плахти та сорочки перетікають у фон, який створює враження полів по заду неї. Неможливо не помітити, що чорна вишивка її сорочки повторює форму крил лелеки, які автор уособлює з цією богинею.

Його серія картин про Берегиню показує цикл життя матері, що народжує, виховує та відпускає в світ своїх дітей (Див. Додаток Ш., Ш2.). На першій його картині, мати-берегиня у своїх руках тримає гніздечко зі своїм пташенятком. Біла сорочка дівчини плавно переходить у лелеку яка крилами оповиває та оберігає своє дитинча, та споглядає за його сном. Сукня Берегині – дім з білосніжними стінами, солом'яною стріхою, дерев'яними віконечками та плетеним тином близько якого поросли мальви. Навколо її сукні стоїть ще один плетений паркан, немов би гніздо, а ніч огортає її, створюючи ефект, немов би світло навколо богині, це яйце у гнізді. Голова богині нахилена до долу, а навколо неї білосніжне сяйво, немов вінець із світла, що подібний на квітку. Друга картина з цієї серії показує, як пташенята, ставши дорослими покидають рідне гніздо, та печаль матері, якій боляче прощатись зі своїми діточками. Тут уже її крила опущені, лелека-мати все ще дивиться у гніздечко, та очі Берегині сповнені смутку і печалі. Тин, який символізував гніздечко, та світло, що створювало форму яйця, тепер розлітались у вись за пташенятами, що полетіли з рідного дому. Ідея автора полягала в тому, що наші матері є уособленням богині Берегині. Що вони піклуються про нас та захищають, що саме матері є нашим

добрим та невичерпним джерелом любові. У нього є декілька інтерпретацій цієї серії, і кожна захоплює та заворожує.

А от Андрій Шишкін зобразив свою Берегиню, не як матір, а як богиню-матір всього світу. Її світловолоса молода жінка, своєю поставою, вуаллю, що спадає з її голови, та поглядом чимось подібна християнську Діву Марію, адже та і та стала уособленням материнської безмежної любові. Її струнке тіло огортає довга сорочка на рукавах і комірі якої, виблискує золотиста вишивка з ромбами, що являється її символом. На шиї висить ланцюжок з золотим медальйоном у формі Алконоста. Її стан підперезує вишитий квітами пояс з бахромою на закінченнях, а з правої сторони поясу прикріплений дерев'яний гребінь для волосся. Її чоло огортає червоно-золота стрічка з золотими сережками, що сяють рубіновим камінням. На її голові лежить смарагдова тканина, що плавно спускається до її бедер та повисає на лівій руці. Тримає вона двох пташок, що захоплюють своєю красою та незвичністю. Обличчя Берегині сяє ніжною посмішкою та турботливим поглядом, що сповнений любові і милосердя. Берегиню оточує поле з іван-чаю, що вважається лікарською рослиною, що зміцнює здоров'я та лікує від недуг. Вся картина своєю колористикою та образом Берегині-матері, просякнута ніжністю, умиротворенням та радістю.

Сучасне мистецтво не стоїть на місці і багато художників до обраних ними персонажів застосовують свою стилістику та манеру письма живописних творів, графіки тощо. у своїх роботах, сучасний художник-слов'яніст використовує основні символи слов'янських божеств, їхні кольори, символіку, руни та сили якими вони володіють. Її ж Берегиня – це стилізований образ богині, який написаний повністю з її символіки. Фігура берегині зображена червоною фігурою у широкій сукні з ромбоподібними орнаментами, а голова її немов би крона дерева хрестоподібна. Над Берегинею фігурує образ світу, як символ людського начала. Доповнює зображення червоно-біле обрамлення з геометричних орнаментів слов'янської культури.

Та най загадковішою богинею була Макоша. Ніхто достовірно не знає, звідки взялася ця богиня, адже в пантеоні вона не має родичів, та й чоловіка за своє існування вона не знайшла, хоча вона й вміє керувати долями, отже ця богиня-рукодільниця пряде нитки долі, з яких її доньки Доля та Недоля прядуть життя людей. Вважалось, що мати Макоша, сидить та пряде нитки людської долі та спускає їх на землю, якщо ж цю нитку зловить Доля, то життя тієї людини буде щасливим, а от якщо ж Недоля, то не бачити тій людині щастя [44]. У слов'янські часи, вона була дуже шанованою богинею, і до неї багато людей зверталися за поміччю. До неї прислухалися не лише люди а й божества та істоти, та приходили за порадою. Макоша могла розповісти минуле та майбутнє людини, їй підвладно було й змінити життя знедаленої людини на світле і гарне, якщо ж ця людина була смілива, добра та не опускала рук у біді. Також їй під силу було повністю змінити долю людини, якщо це не вплине на загальний образ полотна світу.

Нелла Генкіна, сучасна художниця російського походження, захопившись історією свого народу, приписала своє ім'я до художників слов'яністів. Серед багатьох її робіт можна побачити і богиню Макош. На її полотні, серед темних хмар сидить богиня, у довгій сукні кольору морської хвилі. Низ та комірець прикрашений вишивкою з золотих ниток та інкрустованим камінням. Білий серпанок огортає її голову, прикриваючи волосся та плечі, а доповнює її вбрання червона вишита стрічка поверх серпанку. У руках богиня тримає веретено з якого спускаються білі та золоті нитки та падають на планету, а з правої сторони картини стоять велетенські пісковий годинник, час якого добігає кінця і його тримає чиясь невідома нам рука.

Український художник, Володимир Крижанівський зобразив Макош у світлі, що формує силует яйця, що означає початок життя, сама ж богиня немов би виринає з величезного дерева, гілля якого перетворюються у ліс. У своїй правій руці, богиня тримає ткацький станок, а біля нього радісним гулом співає Алконост. На лівій руці, в долоні зображено символ Мокоші, а біля неї стоїть

Сирін, готова заспівати свою пісню. Немов би крила, з рамен богині виринає ще одна пара рук, що тримають у висоті глек з медом та ріг. На голові видніється вінок з колосся пшениці у центрі якого височіє чудо-квітка з двома бутонами, що являється одним з її символів. Дерево поділене, немов промінням світла, колосом пшениці, а на його коренях та гіллі дають шану люди. У низу її сукні можна розгледіти силуети її доньок, у ніг котрих ведуть хоровод дівчата. Картина сповнена безліччю символів та знаків, тому з обох сторін стоять статуї, яким поклонялись люди. На п'ятесталах обидвох статуй стоять різні дари, які приносили люди, щоб задобрити богиню.

Дивоока Тетяна має декілька ілюстрацій Мокоші, але найбільш цікавою є та, де поруч богині стоять дві її маленькі донечки, а сама матір огортає їх своїми руками та ніжно усміхається. Її донечка Доля одягнена так, як українська паняночка: пишні вишиті спідниці, червоні туфельки, гарно оздоблений фартух, білосніжна сорочка на якій немовби на поляні квітує вишивка, а її русяве волосся окутує атласна стрічка. Сама ж дівчинка налита рум'янцем, радісно пряде нитку. До її ніг простеляється рушник, на якому стоять паляниці, коровай та фрукти а глек біля неї стікає водою. Друга ж донька - Недоля, стоїть похмура та скута та своїми блідими рученятами пряде нитки. Її зелена хустинка огортає голову, а чорне пасмо волосся підкреслює блідість її шкіри. Одяг дівчинки бідний та бляклий а на ногах плетені з соломи лапті. З її сторони на рушнику з глека спадає лиш одна капля а з їжі: чорний хліб, часник та цибуля. Над головами доньок сяє сонце та місяць. Сама ж богиня одягнена в червону сорочку з білими рукавами, на її грудях ромб берегині, що символізує її любов до людей і богів, яким вона робить нитки долі. На фартуху, що спадає по верх смарагдової спідниці зображено дві юні лебідки у воді, одна чорна з похиленою головою, а друга біла, що символізує гарну долю. Голову богині оповиває хустинка з яскравою вишивкою.

Головним богом у пантеоні, на слов'янському Олімпі був Сварог. Саме він батько Перуна. Сварог - Бог-Покровитель у слов'ян є Богом-Творцем. Це йому

підвладний Світ Прави, яким він вміло керує, це він з'явився з голови Бога Рода прабатьком, щоб бачити, бути творчим джерелом та допомагати людям на Землі. Сварог небагатослівний, його метою життя є робота, він живе заради неї. Але працює також і заради життя, її продовження. У своїй Небесної кузні Бог - Суддя праведний готує різні види зброї, інструментів, знарядь праці. Навіть коли всі відпочивають, Сварог продовжує працювати, щось створювати або продумувати майбутні ідеї, творчі способи, методи [37].

Владислав Дзалба зображує Сварога у роботі. Сварог у його баченні вступає уже сивим чоловіком, з довгим волоссям та бородою, та його руки, не дивлячись на вік, все ж сильні та натруджені, і від роботи та напруги, по них виступають вени. Зап'ястя перемотані шкіряними пасками, а у руках його кувалда та щипці. Сам бог одягнений, як звичайнісінький коваль: біла легка сорочка, шкіряний фартух та широкий ремінь. Його божественну суть видає вінець огненного світла, що сяє навколо голови і переливається у нічне небо, немов би космічне сяйво. По обидві сторони, позаду, стоять стовпи, зі зображеннями Сварога, а його ковадло оздоблене орнаментами. Обі бога немов би палають та показують незламність, силу, мужність.

На картині Андрія Шишкіна Сварог виглядає чоловіком середніх літ і не таким суворим, як у Дзалба. У його правій руці ковальський молот, а у лівій – сяє вічний вогонь. Сварога огортає нічне небо оповите туманом і чудернацькими хмарами. У правій стороні величається тотем, зроблений з дерева та прикрашений золотою короною. Сам ж бог одягнений у білу сорочку з орнаментальною вшивкою, на якій зображено тварин, птахів та сонце, що символізує його володіння та те, що йому було підвладне.

Максим Сухарьов, також вніс свій вклад у цю тему і його Сварог виконаний у стилістиці етноархаїки. У нього постать Сварога фігурує чорним силуетом, що виділений помаранчевим контуром, у низу силуету видніються золоті узорі, немов би переплетення та вузли. Серед силуету виділяється права рука у якій горить вічний вогонь Сварога, що є одним з його символів. Позаду ж бога вінець

з вузлів, що символізують єдність, силу та самого Сварога, полотно поділене на дві частини – день та ніч, котрі означають, що Сварог безупинно працює на благо свого царства та людей. У самому колі видно зоряне небо та ясний день, а їх перетинає дуга Землі, що показує самі володіння бога. По обидві сторони кола, як символ праці бога, зображені щипці та молот. Здавалось би, що неймовірно спрощений стиль автора, та мало що зображено, але як багато заложено символіки та сенсу.

Коли у цій статті розповідалось про Ягиню-матінку, було згадано про ще одне божество – Велеса. Велес - бог циклічного руху, син Рода . Його не можна віднести ні до добрих, ні злих богам. Циклічний рух приносить в цей світ і те й інше, змушуючи добро і зло, постійно змінювати один одного. З образом Велеса пов'язано дві тварини: бик і ведмідь, в капищах присвячених божеству волхви часто тримали ведмедя, який грав ключову роль в проведених обрядах. Зовні Велес виглядає, як дуже худий старий з тонкою довгою сивою бородою до самих п'ят і чорними очима. Одягнений Велес в чорно-білий одяг. Але людям частіше являється у вигляді величезного ведмедя. Озброєний Велес дерев'яним ціпком, по суті, він не воїн, швидше за його можна назвати магом. Саме за допомогою магії він і атакує і захищається. Незважаючи на велике поширення і масове вшанування цього бога, Велеса завжди відокремлювали від інших богів, його ідоли ніколи не ставилися в загальних капищах (священних місцях, в яких встановлювали зображення основних богів цієї території). Так в найбільш описаному історичну подію - об'єднання Русі князем Володимиром, в зібраному ним пантеоні було відсутнє зображення Велеса . Ідол Велеса був встановлений окремо на березі річки. В підношення богу Велесу приносили мохи, гриби і гілки вічнозелених дерев (ялина, сосна). Іноді в якості жертви використовували бика, якому перерізали горло безпосередньо на капищі, тушу забирали собі, а голову залишали божеству . Згодом на капищах накопичувалось велика кількість рогатих черепів. Так само щоб задобрити Велеса йому підносили пиво, квас,

шерсть, хутра та мідні монети. В сінокіс ж на полях обов'язково залишали для нього місце з нескошеним колоссям. Самі ж капища на відміну від інших богів влаштовували не на вершині пагорбів, а в низинах або біля води [8].

Мілена Сочиліна зобразила Велеса величним старцем з посохом, у очах якого пломеніє сила та мудрість. Одяг його чорний, як ніч, а з під густої сивої бороди можна розгледіти намисто з символом бога Рода – деревом життя, началом усього світу. Волосся на його голові зливається з вовчою мордою, лоб якого оздоблений золотою прикрасою з голубим камінням. На чолі бога золотий вінець із рунами спокою та людського роду. Велес стоїть немов би у вікні між світом богів і людей, а оправа того вікна має у собі символіку Велеса, його тотеми та аркою обидві сторони якої стоять міфічні тварини, як символ того, що Велес має надзвичайну силу перетворюватись у любую тварину, а над його головою зображено сонце, немов би центр усіх дій бога. Бюст Велеса стоїть у нічному небі, а його руки окутують хмари, що спускаючись нижче покривають краєвид з річками, горами та дорогами.

Владислав Дзалба відобразив своє бачення бога ілюзій і життєвого циклу. Тут Велес постає перед глядачем з довжелезною сивою бородою у теплому кожусі з ведмежої шерсті. З його скронь спадає дві невеличкі коси, а його комір і оправа шапки покрита густою білою шерстю. З його шапки стирчать два бичачих роги, такий символ завжди вважався знаком сили та стійкості. І лівій руці, Велес тримає дерев'яний посох на верхівці якого вирізьблений символ. Свою правицю він тримає долонею у верх та з неї «вилітає» магія у вигляді помаранчевого світла, що розсіюється немов би на водній гладі, складається враження, що бог створює ілюзію місяця та хмар по заду нбого, що витікають з його магії. Перед самим богом стоїть ведмідь, що розкрив пащу у своєму

страшному рикові. Події на картині відбуваються на скелистій галявині соснового лісу, що додає ще більшої містичності та загадковості всій композиції.

Стає зрозумілим те, що як і українських художників так і російських, цікавить тема слов'янського минулого, адже якими б різними не були ці країни, історія створення культури, традицій та самі початки держави, є з одного джерела – Київської Русі. Хоч історія богів слов'янського народу на теперішній час мало досліджена та, можливо, десь надумана, вигадана або ж не правильно сформульована, все ж художники досліджують, захоплюються та надихаються минулим своїх прабатьків. Цікаві образи богів, їхні сили та здібності, символіка та значимість у полотнах та ілюстраціях перетворюються у реальність і дозволяють краще осмислити та зрозуміти, як та чим жили слов'янські люди.

Висновки

У процесі виконання роботи було досліджено та вивчено українську міфологію, її історію та коріння. З усієї дослідницької роботи можна винести такі висновки:

1. Українська міфологія бере свої початки з слов'янських язичницьких вірувань. Саме незнання того, як побудований світ та повна покора і шана природі, зумовили людей повірити у надзвичайні сили та обожествляти їх. Люди почали приписувати ледь не кожному явищу божество, що владарює над ним. Зародження язичницького вірування на теренах давньої Русі почало стрімко набирати популярності і утворився цілий культ віри.

2. Після створення вірування, що охопило не лише Руські землі, слов'яни почали створювати не просто богів і їх над здібності, а й пантеон зі своєю ієрархією та своїми правилами. В першу чергу появився нижчий світ зла та вищий світ добра, адже у ті часи люди вірували лише у істинне добро чи суще зло, тобто їх світ чітко поділявся на чорне і біле без всяких «але». Вищим світом, що був над хмарами правив Сварог, а от світом зла, що був глибоко під землею, правив Чорнобог.

3. З того часу, як було розвалено Радянський Союз, в Україні стали доступні книги та дослідження по слов'янській міфології. Тоді багато художників присвятили свої роботи саме слов'янським образам. Таких художників називають художниками-слов'яністами. Їхньою метою постає глибоке вивчення етносу свого народу та зображення богів, істот, для кращого розуміння і уявлення про слов'янські вірування.

4. Не лише художників пострадянського простору цікавила слов'янська культура, немала кількість і зарубіжних художників надихались цими образами. Всім знайома «Русалонька» Ганса Крістіана Андерсона запозичена зі слов'янської культури, адже образ та назва саме слов'янської морської дівки припав йому до душі. Так само ілюстратори, що працювали з слов'янською міфологією та російськими, українськими казками, не залишились байдужими

до цих образів і детально їх вивчали, щоб передати в своїх ілюстраціях їх характер та стиль життя.

5. Зображення слов'янських духів та істот на пострадянському просто рі знайти з кожним роком стає все легше та легше, адже багато художників, пам'ятаючи ці образи з дитинства, присвячують їм багато полотен, ілюстрацій тощо.

6. Самі постаті істот знайомі з дитячих казок та оповідок дуже розповсюджені, а от слов'янських богів мало хто знає, тому щоб зобразити богів, доводилось проводити багато роботи над вивченням історії цих божеств. Але навіть малюючи богів по певних стандартах у кожного митця цей образ відрізнявся своїм характером.

Отже з вище сказаних висновків можна узагальнити те, що українська міфологія на даний період мало досліджена та вивчена. Самі документи по дослідженню слов'янської міфології, деякі дослідники вважають вигадкою та домислами попередників. Але виключати слов'янську міфологію не можна, адже все ж таки вона є багатою та цікавою. Багато художників як і пострадянського простору так і зарубіжних зацікавлені тематикою слов'янської міфології і відтворюють постаті міфів у своїх полотнах та ілюстраціях.

Список використаних джерел

1. Алконост, Сирин, Гамаюн и другие загадочные чудо-птицы славянской мифологии. [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://divolog.ru/alkonost-sirin-gamayun-i-drugie-zagadochnye-chudo-ptitsy-slavyanskoj-mifologii/> назва з екрану.
2. Аничков Е. Язычество и древняя Украина-Русь. / Аничков Е. – СПб., 1914.
3. Антін Онищук. Матеріали до гуцульської демонології/ Онищук А. – Львів, 1909. Т. 11. С. 1-139
4. БЕРЕГИНЯ — СЛАВЯНСКАЯ БОГИНЯ, ПОСВЯЩЕННЫЙ ЕЙ ПРАЗДНИК И КУКЛА-ОБЕРЕГ БЕРЕГИНЯ [Електронний ресурс] – режим доступу <https://grimuar.ru/poltergeist/slavyanskie/bereginya-slavyanskaya-boginya.html> назва з екрану.
5. Бестиарія. Слов'янська міфологія. [Електронний ресурс]. – режим доступу http://bestiaria.ru/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BC%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F назва з екрану.
6. Боряк О. О. Пономарьов А. П. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія/ Боряк О. О. Пономарьов А. П. - Київ; Либідь 1992, 322 с.
7. Булашев Григорій. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. / Булгашев Г. – Київ, 1992.
8. Велес [Електронний ресурс]. – режим доступу http://bestiaria.ru/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BC%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F/%D0%91%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81 назва з екрану

9. Великие мифы. Велес и его Ягиня . [Електроний ресурс]. – режим доступу <https://northernfable.ru/article/veles/> назва з екрану.
10. Виктор Михайлович Васнецов, его биография. [Електроний ресурс]. – режим доступу <http://www.vasnecov.ru/> назва з екрану.
11. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. / Вовк Ф. – Прага, 1927.
12. Войтович Валрій Миколайович Антологія українського міфу/ Войтович В. М. – Навчальна книга – Богдан. 2006. Т.1. – 912 с.
13. Войтович Валрій Миколайович Антологія українського міфу/ Войтович В. М. – Навчальна книга – Богдан. 2006. Т.2. – 608 с
14. Войтович Валрій Миколайович Антологія українського міфу/ Войтович В. М. – Навчальна книга – Богдан. 2007. Т.3. – 848 с
15. Войтович Валерій Миколайович Міфи та легенди давньої України/ В. М. Войтович — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан. 2005.
16. Войтович, Валерій Миколайович. Українська міфологія / В. М. Войтович. – Київ: Либідь, 2002. – 662, [1] с. : іл.
17. Гайчук Володимир. Демонологічні персонажі Середнього Полісся / Гайчук В. – Львів, 1999. – 485 с
18. Галайчук Володимир Українська міфологія/ Галайчук В. – Київ: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля» 2016. – 288 с.
19. Гамаюн, птица вещая, Васнецов – описание картины [Електроний ресурс]. – режим доступу https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1884-gamayun-ptica-veschaya-vasnecov-opisanie-kartiny.html назва з екрану.
20. Глушко Михайло Методика польового етнографічного дослідження / Глушко М. – 2008. – №4.
21. Гнатюк Володимир Знадоби до галицько-руської демонології/ Гнатюк В. - Харків: Філіо 2019. – 282 ст.
22. Гнатюк Володимир Знадоби до галицько-руської демонології. // Етнографічний збірник. Львів: Накладом НТШ, 1904. Т. XV.

23. Володимир Гнатюк Знадоба до української демонології.. Т. II. Випуск 1 // Етнографічний збірник. Львів: Накладом НТШ, 1912. Т. XXXIII.
24. Гнатюк Володимир Історія України-Русі / Гнатюк В. – Київ, 1994
25. Гнатюк Володимир Нарис Української міфології / Гнатюк В. – Львів, 2000
26. Гнатюк, Ярослав Степанович Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій / Я. С. Гнатюк. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. – 184 с
27. Грушевський М. Історія України-Руси. / Грушевський М. – Львів, 1904.
28. Драгоманов Михаил Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова. / Драгоманом М. – Киев, 1876.
29. Картини Шишкіна А. А. [Електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.art-vernissage.ru/painter/shishkin/> назва з екрану.
30. Кононенко Олексій Українська міфологія та культурна спадщина : міфол. уявлення, вірування, обряди, легенди та їхні відлуння у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та ін. народів /; [графіка і мал. В. А. Кононенко]. – Харків: Фоліо, 2011. – 713 с.
31. Корольков Виктор Анатольевич [Електронний ресурс]. – <https://veles.site/news/korolkov-viktor-anatolevich> назва з екрану.
32. Корж В. Владимировы боги / Корж В – Сб. Харьк. ист. -филол. об-ва, Харьков, 1903. Т. 18.
33. Корній Дара Чарівні істоти українського міфу/ Корній Д. – Vivat 2017. – 320 с.
34. Костомаров, Микола Іванович. Слов'янська міфологія : вибрані праці з фольклористики й літературознавства / М. І. Костомаров. – Київ: Либідь, 1994. – 382, [2] с. – (Літературні пам'ятки України)
35. Лесив Михайло Мова, фольклор, література польсько-українського пограниччя/ Лесив М. – Київ. Талком 2017. – 736 с.
36. Милорадович В. П. Українська відьма. Нариси з української демонології/ Милорадович В. П. – Київ Веселка 1993, 72 с.

37. Митрополит Іларіон (І. Огієнко) . Дохристиянські вірування українського народу / Іларіон (І. Огієнко) – Київ: Обереги, 1992
38. Митрополит Іларіон (І. Огієнко) Україська Культура. Коротка історія культурного життя українського народу/ Митрополит Іларіон (І. Огієнко) – Центр навчальної літератури 2019. – 142 с.
39. Мифические райские женщины-птицы древних славян и их значение: сирин и алконост - птица радости и птица печали, вешая птица гамаюн, стратим птица, мать Сва и другие. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://snegir.org/post/mificheskie-syschestva-devi-ptitsi/> назва з екрану.
40. Мусин-Пушкин А. И. Поход на Половцов Игоря Святославича / Алексей Иванович Мусин-Пушкин. – Москва: сенатская типография, 1800.
41. Нагорна Ольга. Давня Русь в Картинах. [Електронний ресурс] – режим доступу <https://web-kapiche.ru/212-olga-nagornaya.html> назва з екрану.
42. Нечистая сила на полотнах русских художников [Електронний ресурс] – режим доступу <https://www.vatnikstan.ru/culture/nechistaya-sila/> назва з екрану.
43. Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838-1918). Світогляд українського народу: ескіз української міфології / Нечуй-Левицький І. С.. – Львів: Друк. [наук.] т-ва ім. Шевченка, 1876. – 80 с
44. Опис картин Віктора Васнецова. [Електронний ресурс]. – режим доступу <https://opisanie-kartin.com/opisanie-kartiny-viktora-vasnecova-pesn-radosti-i-pechali/> назва з екрану.
45. Плачинда, Сергій Петрович Словник давньоукраїнської міфології / Плачинда С.; видавництво Український письменник (Київ). – Київ: Укр. письменник, 1993. – 62, [1] с.
46. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін Словник символів/ Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін . – Київ 1997.
47. Русалки в живописі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zhiznteatr.mirtesen.ru/blog/43257818182/Rusalki-v-zhivopisi> назва з екрану

48. Русалки у славян. Водяницы, Лоскотухи, Мавки и Лобасты. [Электронный ресурс] – режим доступа <https://seventopblog.wordpress.com/2017/06/22/%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B8-%D1%83-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D1%83%D1%85%D0%B8/> назва з екрану.
49. Славянские русалки. [Электронный ресурс] – режим доступа <https://web-kapiche.ru/177-slavyanskie-rusalki.html> назва з екрану.
50. Существа Славянской мифологии. Русалки. [Электронный ресурс] – режим доступа <https://www.youtube.com/watch?v=c0HCBpe0SEE&list=PLIvWcUtfOa0FSNdRt-Hz1907PZTNvMOQ9&index=35> назва з екрану.
51. Товстий В. П Легенди та міфи України / уклад... — Харків: Промінь, 2005
52. Хобзей Наталя Гуцульська міфологія : етнолінгв. слов. /; НАН України, Інст українознав. ім. І. Крип'якевича. – Львів 2002. – 215 с.
53. Художник-слов'яніст Віктор Крижанівський родом з Волині. [Электронный ресурс] – режим доступа <https://www.volynnews.com/news/culture/khudozhnyk-slovianist-viktor-kryzhanivskyy-rodом-z-volyni/> назва з екрану.
54. Art vernissage галерея сучасних художників [Электронный ресурс] – режим доступа <https://www.art-vernissage.ru/painter/shishkin/> назва з екрану.
55. WikiArt енциклопедія візуальних мистецтв. [Электронный ресурс] – Режим доступа <https://www.wikiart.org/ru/konstantin-vasilev/all-works#!#filterName:all-paintings-chronologically,resultType:masonry> назва з екрану.
56. 10 найвідоміших українських міфічних істот . [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://vsviti.com.ua/ukraine/77661> назва х екрану.

ДОДАТКИ